

ТУРСУНОЙ СОДИҚОВА

АЁЛГА ҚАСИДА

САЙЛАНМА

ТОШКЕНТ – «О'ЗБЕКISTON» – 2013

УЎК: 821.512.133

КБК 84(5У)6

С 21

Содиқова, Турсуной.

С 21 Сайланма, Аёлга қасида. /Т. Содиқова. -
Тошкент: «O'zbekiston». 2008. -272 б.

ISBN 978-9943-01-193-9

Халқимизнинг дилбар шоираси, моҳир сўз устаси Турсуной Содиқованинг қўлингиздаги китобида инсон қалби кечинмалари, тирикликнинг моҳияти, аёл ва унинг дунёси ҳақида мушоҳада юритилади. Аёл – она, мўътабар зот, покиза олам. «Атиргул иси» китобининг давоми бўлган мазкур асар ёшларни Ватанга, эл-юртга, ўз анъаналаримизга содиқ, чин инсоний фазилатлар руҳида тарбиялашда катта аҳамиятга эга бўлади, деб умид қиламиз.

Китоб кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

УЎК: 821.512.133

КБК 84(5У)6

ISBN 978-9943-01-193-9

© «O'ZBEKISTON» NMIU, 2008, 2013.

МУАЛЛИФДАН

Ҳар бир инсон бир тажриба хонаси. Умринг ўтар экан, бу дунёнинг хуш-нохуш ранглари, турфа таъмларини қабул қила-қила жисму жонинг минг силкиниб, минг букилиб ва яна қайта-қайта расоланиб бораверар экан. «Аллоҳнинг ҳамма иши яхшиликка» эканлиги нақадар ҳақ! Ки кўргулигинг кўпайиб, ёшингга ёш қўшилган сари феълинг тиниб, ақлинг пишиб, зукко табибдай, тегрангдаги ҳодисотларни тиниқ уқадиган ва не ташхис қўйсанг, тўғри чиқадиган бўлиб қоларкан. Икки оғиз сўзинг билан кимдир йўлга тушиб турса, яқинларинг ва бола-чақаларингнинг муаммолари сен билан ечилиб турса, қандай мароқди! Аммо, «мана энди тажрибам бор, бу ёғига мазза қилиб яшайман-да», деганинда қарасангки, бу дунёнинг чиқар эшиги кўриниб қолади. Қулоқ солсанг, юрагингнинг соати ҳам сушт ураётгандай! «Ие, бу ёғи кун ботар-ку», — дейсан! «Мунча тез? Қўлимдан эндигина иш келганда-я!» — деб ичинг зил кетади! Аммо инсончиликнинг фарзи — кўнмоқ! Қисматдан қочиб бўлмас.

Разм солинса, аксарият ёши улуглар насиҳатгўйликка мойил бўлиб қоладилар. Буни ҳаргиз уларнинг қусури деб бўлмас. Ўтиб бораётган одам савоб ва гуноҳлар ичида хомталаш бўлиб турган жондир! Бу ҳолат унинг хатолари тобора кўзига кўриниб, савоб ишларни кўпайтирай деса, умрини, кучини етказа олмаётган надоматли давридир. Киши билими ошиб-тошиб кетгани учун бировга ақл ўргатмайди. Билимдилар қаторига қўшилгунча хатолар, адашишлар заҳматини ўзи обдан тотгани учун ҳам, изидан келаётганларни огоҳлантиришга ошиқади,

осонроқ йўлни кўрсатгиси келади. Буни улар ўзларини поклаш учун, яъни Яратганнинг розилиги учун қилдилар. Бировнинг билмаганини куюниб билдираётган одам, яъни янги хатоларнинг олдини олаётган одам ўз гуноҳларидан мосуво бўлаётган кишидир. Бу тавба қилишнинг энг чиройли йўлидир!

Катталар бизга «ундоқ қилманглар, ёмон бўлади, бундоқ қилманглар, ёмон бўлади», дея уқдиришарди. Аслида бу гапларнинг маъзида Қуръони карим ва Ҳадиси шариф мурожаатлари жамлигини мана энди уқдик.

Дилимиз, қўлимиз, тилимиздан кетаётган ҳар бир амалнинг жавоби қайтиши рост. Бошимизга тушган ҳар бир кунга фақат менимиз сабаблиги рост. Шундоқ экан, ҳар қадамда ўзимизни ўзимизга пойлоқчи қилиб қўйишимиз шарт! Айниқса, аёл тоифасига бу ҳушёрлик ғоят зарур! Оила об-ҳавосини аёл яратади. Аёлнинг атрофга келтирадиган фойдаси беҳад. Аммо зиёни ундан ҳам кўп! Бу хавотир камайиши учун қиз боланинг танглайини фақат илм билан кўтариш керак, илм билан тўйинтириб, илмдан либос кийинтириш керак, деган хулосага келасан киши!

Ҳадис илми яшаш, комил инсон бўлиш йўлларини кўрсатувчи нурдир. Агар уни ихлос билан мутолаа қилсангиз, дардингизга дармон топасиз, хатоларингизни пайқаб қоласиз, кўнглингизда хайрли иштиёқлар туғилади.

Мустақиллигимизнинг равнақи учун, кўзлаган режаларимизни сидқидилдан амалга ошириш учун фуқароларнинг маънавиятини юксалтириш, яъни шахснинг ўзига бўлган талабини ошириш, унинг ички имкониятларини юзага чиқаришга кўмаклашиш ғоят муҳимдир. Инсон қалбан покланмагунча жамиятга фойдаси бўлмас. Ҳадислар эса инсон руҳиятини тозаловчи халқчил, сингишимли омиллардан биридир.

Биз қирқта ҳадисга суянган ҳолда, Аллоҳдан мадад сўраб, инсон дунёсининг синоатлари, руҳият манзаралари, феълидаги афзалликлари ва нуқсонлари ҳақида мулоҳаза юритишга уриниб кўрдик. Илоҳим бизни сизнинг ризолигингизга етиштирсин!

Турсуной Раҳимжон қизи

РИЗОЛИК ИЗЛАБ...

(Ҳадислар талқини)

**Шайтон одамнинг қон
йўлидан юради.**

Ҳагис

Пайғамбаримиз (с.а.в) гўдаклик чоғлари далада ўйнаб юрган кунларининг бирида, осмондан фарришталар тушиб, уларнинг кўксиларини ёрадилар. Юракларини қўлларига олиб, сиқадилар. Қоп-қора қон силқиб тушади. «Ана энди сизда шайтоннинг ҳақи қолмади», — дейди улар ва юракни жойига қўйиб, болани асл ҳолатига келтирадилар...

Қиссадан ҳисса шуки, шайтон фақат пайғамбарларгагина таъсир қила олмаган. Унинг жами қасди Одам наслида! У иблисзода ёнингда фақат вақти-вақти билан, яъни пул-молинг кўпайганда ёки ночорликда ва ё яхши-ёмонга қўшилганингда пайдо бўлмайди, балки у умрининг охиригача томирингда, қонингда айланади. Юраги юрагининг ёнида уриб туради. Ҳар дақиқада кайфиятинга таъсир қилади. У сени ваҳималарда чарчатиб, ўзи роҳат қилади. Гумонлар билан кўнглини йиғлатиб, ўзи қаҳқаҳа уради. Кўксинга ҳасад солиб, унинг ўтида бутун соғлигини куйдириб, кул қилиб, ўзи қувватга тўлади!

Аллоҳ инсонга севмоқ-севилмоқ, жами гўзалликларни бунёд қилмоқ, ўз жонидан бола яратмоқ ва уни вояга етказмоқ имконларини берди. Бутун жисмига-ю умрига нур узатиб турадиган, «ТАФАККУР» деб аталган мўъжиза берди. Аммо бир шарт қўйди: «Мана сенга шунча мукофот, лекин умринг имтиҳон ичра кечади — шайтон ёнингда ҳамаша қутқу солиб туради. Тафаккуринг билан уни енгсанг, икки дунёнинг обод, гар

шайтоннинг айтганини қилсанг, бу дунёда бахтсиз, у дунёда эса дўзахийдирсан!» — деди.

Биродар, умр бизники, оғрийдиган жон бизники бўлса, бахтсизлик бизни куйдириб турса, Аллоҳни-ю элнинг олдида жавоб берадиган биз бўлсагу, нега вужудимизни шайтон батамом эгаллагунча ғофил турамиз?

У аввал бизнинг кўнглимизни кўр қилади. Ҳеч қаеримиз оғримаётганидан, бошимизда бошпанамиз, ёнимизда яқинларимиз, умр йўлдошдай кўрғонимиз борлигидан мазза қилмай қўямиз. Минг бир рангда товланиб турган табиатдан, болаларимизнинг чулдираган овозидан завқланмай қўямиз. Шайтон гўзал ниятларимизни сиқиб чиқариб, ўрнига ношукрчилик тўлдиради! Кибр уруғини экади, яъни, «эринг сенинг тенгинг эмас, шу камбағалликда ўтаверасанми, фалончининг яшашини кўр, келининг ўғлингни эгаллаб олди, қайнонанг нега сенга танбеҳ беради, бир боплаб қўй, фалончиларга ёқиб олсанг, мартабанг кўтарилади, қўшнинг нега сендан ўтказиб тўй қилиши керак?» каби беҳосият ўйлар солади дилингга! Жуфтингдан айб топа бошлайсан, болаларингни силтаб, қайнонангга тумтайиб, келинга эгов бўлишга тушасан. Уларнинг ҳам ўз шайтонлари бор — ўзингга яраша жавоб қиладилар! Қарабсанки, уйинг кулфатхонага айланди. Шайтон ютди! Нариги дунёлик номаи аъмолингга «дилозор» деган тамға ҳам битилди. Бу дегани йўлинг дўзах томон бурилди!

Ёдимизда бўлсинки, биз шариф зотмиз. Аллоҳ бизни мусулмон яратган, яъни атрофга ва бандаларига яхшилик қилмоққа, икки чанқоқ кўз билан Аллоҳнинг неъматларини кўриб роҳатланмоққа ва шукроналар айтмоққа, булбул тил билан одамларнинг қулфи дилини очмоққа, қўлу оёқларимиз билан бу дунёнинг йўғини бор қилмоққа қодир қилиб яратган! Инсоннинг ҳар бир ҳужайрасида бир филнинг кучи бор. Ахир у сенга ва менга атаб берилган неъмат! Нега уни шайтонга

бой берамиз? Бизга берилган имконларга муносиб эканлигимизни исбот қилайлик — кучимизни **ЯХШИЛИККА ВА ФАҚАТ ЯХШИЛИККА** астойдил сарф этайлик, биродар!

* * *

Албатта дунё ширин ва кўркам – Аллоҳ таоло ўша дунёга эга қилиб қўйиб, қанақа амал қилишингизни кузатади. Мол-дунё ва хотинлар тўғрисида тақво қилинг, яъни молу дунё ва хотинлардан қўрқинг. Албатта бани исроилнинг аввалги фитнаси хотинлардан чиққан, огоҳ бўлинглар.

Ҳагис

Яна бир ҳадисда «Хотинлар шайтоннинг тузоғидир» дейилади. Бу гап сизга оғриқли текканини кўриб турибман, ойим! Аммо унинг маъзини холислик билан чақиб кўрайлик.

Ҳақиқатда ҳам аёл атрофнинг эътиборида турадиган Аллоҳнинг гўзал неъматидир. У неъматми, демак, унга эҳтиёжманд албатта бор! Унга интилиш бор, унга ёлвориб бор! Аслида, суйган, меҳр қўйган одамига талпинадилар.

Тоифадош, сенга одамларнинг ишқи, ихлоси тушиб турган пайтда чиндан ҳам кўркам эдинг, беғуноҳ эдинг! Айнан шу – кимдир амрингга шай турган ва ўзинг учун ҳам энг ёқимли кечаётган онларингда орага шайтон аралашади!

Эркак ҳам шу асногача балки хатосиз эди. Сенга меҳри бойланди, ойни сўрасанг-да олиб бергудай алфозга тушди. Чунки унинг ҳам шайтони ҳамлага ўтди! «Бундан зўр аёл дунёда бошқа йўқ, шошилиб қол, сен муҳаббатга йўлиқдинг, бу – муҳаббат! Зарури – шу, қолганидан кеч!» – дея қутқу сола бошлади.

«Тила тилагингни», – деб қистайди эркак. «Ўзи рози бўлиб сўраяпти-ку, кўнглингга келганини айтиб

қол», – дея ундайди сенинг шайтонинг! «Бу гап ўзидан чиқди-ку», – дейсан ўзинг ва кўнглингга келганини айта бошлайсан...

Ана шу жойда сен шайтоннинг тузофига илиндинг! У овини илинтириш учун сени ўртага қўйди! Гўл эркакинани гуноҳга тутиб бердинг. Сен – бор-йўғи тузоқсан, ўлжани эса тузоқ эгаси олади. Қарабсанки, ҳеч нарчасиз қолдинг, яъни энди омадинг чопмайди, ҳар ишингда ишқал чиқаверади. Чунки сен бировнинг гуноҳкор бўлишига сабаб бўлдинг. Эркагинг сени хурсанд қилиш учун кимларнингдир дилини оғритди, уларга эътиборини, бурч туйғусини унутди! Бу уятсизлик, ноинсофлик, қолаверса, енгилтакликдир! Шу ҳолатга тушган эркакни гўл дедик. Аммо унинг касрига қолиб турган – сен ундан ҳам гўлроқдирсан! Чунки шайтонга қўл берганингиз учун Яратган иккингишни ҳам тенг жазолайди!

Агар эркак Ҳадиси шарифнинг «яхши кўрган кишингни ўртачароқ яхши кўр, бир куни келиб, балки у ёмон кўрганинг бўлиб қолар» деган каломини таниганда эди, ўзини шайтоннинг ўлжасига айлантирмаган бўларди.

Сен ҳам ўша муборак китобдаги «Бир нарсани яхши кўришинг сени кўру кар қилиб қўяди» деган жойини ўқиб уққанингда эди, «боримни ҳам, жонимни ҳам сенга тутдим» деб турган эркакка хушёрроқ қарардинг. «Наҳот мен унинг ҳамма яқинларидан юқори турсам, мени топгунча унга суянчиқ бўлганларга мутлақо безътибор бўлиб қолиши унинг нонкўрлиги эмасми? Уни кўру кар қилаётган мен эмасми?!» дейишинг керак эди.

«Хотинлардан тақво қилингиз, қўрқингиз» деган хитобда буюк огоҳлантириш бор. Ва бу мурожаат кўпроқ аёлларнинг зеҳнида жаранглаши лозим. Саббаки, эркак киши феълида тўрт эмас, минг фасли бор аёлдан эҳтиёт бўлишга кўпинча ожиздир. Бу ожизликка шафқат яна аёлдан сўралади.

Жуфтининг қай пардасини эса, қандай оҳанг таралишини аёли чандон билади. Аёл бир сўз билан эрининг феълидаги исённи бостириши, бир сўз билан унинг кўксида ўлган илонни тирилтира олиши мумкин. Огоҳ бўл, эркак сув омборига қамалган бетизгин тўлқин, қай томонга бурсанг, ўша ёқни ювиб кетаверади. Шунинг учун ҳам, истасанг, тўрт тарафга қараб булбулдай чах-чахлайвер, аммо жуфтинг ёнида тилиннга қулф сол, фақат керак сўзнигина чиқар! Танишбилишларинг, яқинларинг ҳақидаги мулоҳаза-таҳлилларингни сўзлайверма, у бировдан ўринсиз совиб ёки унга ўринсиз исиб қолиши мумкин. Жуфтингга таъсиринг ўтаётганини сезган заҳотинг ўйла: бу етаклашининг охири гуноҳга тақалмайдами? Ҳеч кимга озор етмайдами? Ниятинг Аллоҳ рози бўладиган яхшиликми? Агар шундай ҳушёрликда турсак, шайтон ҳеч қачон бизни тузоққа айлантира билмас!

* * *

«Аллоҳ таоло: «Одам боласи даҳрни сўкгайдир, даҳр эрса – Мен эрурман, тун ҳам, кундуз ҳам Менинг илгимдадир!» – дейди», – деб айтган эканлар Расулуллоҳ саллаллоҳу алайҳи васаллам.

Ҳагис

Даҳр бу сиз билан биз яшаб турган замон ва макондир. У шу туриши, яъни пасту баланди билан пешонамизга битилган. Биз шу замонга муносибмиз. Тўғрироғи, бизнинг феълимизга қараб замон яхши ёки ёмон бўлажақдир.

Даҳрнинг, яъни замоннинг бир парчаси оиламиздир, у мандир, жуфтимдир, боламдир! Ва ҳаммамиз биргалашиб, худди тўр тўқиган каби ўз тақдиримизни тўқиб борамиз. Гоҳо кўргуликлар рўпара келса: «Бу пешона-да! – деб оҳ урамиз! – Гуноҳим йўқ

эса-да, шу кўйга ташлади», – деб айбни худога тўнкаймиз. Баъзан эса, «Худо яхши кўрган бандасини қийнар экан», деб ўзимизни алқаб қўямиз, яъни кулфат ичра ҳам кибр билан турамиз! Аслида, Аллоҳ адолатда беназир! Тўғри, ҳар кимсага тақдирни унинг Ўзи юборади, фақат феълига қараб! Ҳеч банданинг қисмати бошқасиники билан алмашиб қолмайди! Ҳамма ўз экканини олади.

Аёл – вазир. Аёл – оилада эркакдан кейинги раҳбар. Адолатли қозиликни уйда аёл олиб бориши керак, энг маъқули шу. Шу боисдан ҳам, аввало, аёл илми ва тарбияли бўлсин деб тилайлик. Қизларнинг дунёқарашини бойитишга қасд қилайлик. Бунинг зарурлиги яна шундаки, болага кўпроқ онанинг феъл-атвори ўтади, рўзғор аравасини эркак тортади-ю, аммо кўзга кўринмас жилов аёлни қўлида бўлади. Оилани муроду мақсадига етказадиган ҳам, жарга қулатадиган ҳам аёлдир!

Дейлик, ўғлингиз гап қайтарадиган бўлиб қолди. Сиз зўр бериб орқаворотдан унинг жўраларини айблайсиз. «Уларга қўшилгандан бери шундай бўлиб қолди», – дейсиз, хато қиласиз! Келинг, шу биргина ҳолатни таҳдил қилиб кўрайлик. Болангизнинг бетгачопарлиги – уйингизда пиширилган ош! Биринчидан, ўғлингизга ўринли-ўринсиз танбеҳ бераверадиган отасини тия билганингизда, боланинг асаби бутунгидай ишдан чиқмасди! Иккинчидан, ака-укаларни бирининг олдида иккинчисини мақтаб ёки камситавермаганингизда, болада бундай нафрат уйғонмасди! Учинчидан, эр-хотин ўзаро ўринсиз можаролар ясаб, бир-бирини беҳурмат қиладиган хонадонда ҳам болалар ота-онанинг иззатини қилмай қўяди ва ҳоказо...

Бутунги ёшлар аввалгидай эмаслар, деб сиз даҳрни сўкманг. Аксинча, биз – катталар кўнгилдагидай эмасмиз. Ўз болангиз ўзингизга сапчияптими, унинг гувоҳлигида қилган хатоларингиз учун, Аллоҳ болангизнинг ўзидан жазо ясаб сизга юбораётир.

* * *

**Шошилмаслик Аллоҳдан,
шошилиш шайтондандир.**

Ҳагис

Шошилиш зўриқишга олиб келади. Қадамингни ўринсиз тезлаштирсанг, қоқилиб йиқилишинг мумкин. Қўл ҳаракатингга зўр берсанг, уни бунга уриштириб юборишинг, тилингни шошилтирсанг, нокерак гапни айтиб юборишинг, ақлингга газ боссанг, хом хуло-саларга келиб қолишинг мумкин. Айниқса, аёл шош-қалоқ бўлса, оиласида мувозанат бўлмайди. Ҳамма аёл ҳам сифат белгиси билан туғилмаслиги, унинг устига орада шайтон борлигини ҳисобга олсак, шошилишнинг зиёни беҳаддир.

Оила аъзоларингга гумон билан қарасанг, уларнинг асабларини бедавога, неча кунларингни қарога айлан-тирасан. Болаларинг тақдирини шошилиб ҳал қилиб, бахтсизликлар ясаб, армонларда тўзиб борасан ва ҳоказо...

Фақат ўзининг оиласини куйдирса майли-я, баъзан бир енгил ўйлайдиганнинг касри бир жамоага, бир жамоанинг шошқалоқлиги минг жамоага зиён етказиши мумкин. Масалан, маънавиятни юксалтириш бўйича Ҳукуматимизнинг қатор қарорлари чиқди. Бунга дарҳол жавоб бергилари келди-да, бир шошқалоқ бошлаб берди-ю туғуруқхонадан то машина паркигача «Маънавият хоналари» ташкил этила бошланди. Ваҳоланки, маънавият марказлари томонидан бундай кўрсатма берилмаган эди. «Қандай маънавий ишлар олиб боряпсиз?» деган саволга юзларида фахр билан обдан ялтилатилган, машҳур кишилар суратлари ва плакатларга тўлдирилган хонани кўрсатадилар. Шу билан гўё маънавият яратиб бўлинди! Текширувчи боргандагина очиладиган бу хоналар одам кирмагани учун, доим бўёқ ҳиди билан димиқиб туради, гиламлари ҳам ҳамиша яп-янги. Ҳар бир мактабда пештоқига «Маъ-

навият хонаси» деб ёзилган хона албатта бор! Айтинг-чи, маънавият бир хонага жамлаб қўйиладиган нарсами? Ахир мактабнинг ўзи яхлит бир маънавиятхона эмасми, мантиқ қани, биродар?

Маънавий тарбия – инсон дунёнинг бу эшигидан кириб, у эшигидан чиқиб кетгунигача давом этадиган илм бериш жараёни дегани! Маънавият инсондаги виждондир, ориятдир. Маънавият тарбияси шу ор, виждонни асраш, ўзини ва ўзгаларни асраш илмидир! Фазл йиғиб, *ВАТАН* ва *ХАЛҚ* деб аталган онаи муқаррамага муносиб бўлиш илмидир! Бундай муқаддас юмуш шошқалоқликни кўтарадими?

Мустақиллик бизга дин, виждон эркинлигини берди, офтоб юрагимизнинг ўртасидан балқигандай бўлди. Аммо яна шайтон оралади – шошқалоқ художўйлар кўпайди, маҳаллаларда шитоблик билан мачитлар кўпая кетди. Қарабсизки, бу бир тўп ғоявий душманлар учун қулайлик бўлди. Заҳмини элу юрт торғди.

Етти-саккиз йил бурун ўтказилган бир давра суҳбатини эслайман: фаоллар билан бирга исломий илмга ихлос қўйган аёллар ҳам таклиф қилинган эди. Дил поклиги, бурч ва садоқат ҳақида гап кетарди. Мажлис аҳлининг асосий қисми бўлаётган гапларга хайрихоҳ эканлиги шундоққина кўриниб турар, аммо бир ёшгина жувоннинг менга тикилган нигоҳи жуда асабий эди. Ҳа деганда менинг ҳам кўзим шу аёлга тушаверди. Сўзимни бўлиб, унинг фикрини сўрадим, худди шуни кутгандай у бирданига портлади: «Бундай гўзал суҳбатлардан фойда йўқ! Ёшларнинг тарбияси яхши бўлсин десак, тезлик билан мактабларда қизлар билан ўғил болаларни ажратиб ўқитишга ўтиш керак! Ҳамма кўнгилсизликнинг сабаби ўшанда!» – деди иддао билан. Бу жувоннинг нияти яхши, аммо унинг фикрлашида бетоқатлик бор эди, агар у шу тутумда кетса, албатта қош қўяман деб кўз чиқараверади! Дарвоқе, китобхоналаримиз орасида ҳам унинг фикрини

маъқуллайдиганлар бордир, шунинг учун чоранинг тезини қидирадиган бу аёлга билдирган мулоҳазамни яна бир айтиб ўтай.

«Айтинг-чи, синглим, — дейман унга, сиз ҳам аралаш мактабда таҳсил кўргансиз, демак, ўзингизни айниган ҳисоблайсизми?» «Мен ундайлардан эмасман!» — дея хитоб қилади у...

Бу аёлнинг ўзидан бошқага бадгумонлик билан туришининг ўзи мусулмончиликдан эмас, бу бир. Иккинчидан, яхши ният сари бундай ғазаб, аламзадалик билан киришмайдилар. Пайғамбаримиз айтадилар: мусулмоннинг кўзга ташланадиган биринчи белгиси *ҲИЛМ*дир. Қолаверса, бирга ўқиганки қиз-ўғил айниб кетаверса, атрофда соғ одам қолармиди!

Ахлоқнинг яхши-ёмонлиги асосан зотга, тарбияга боғлиқдир. Боланинг аввал дилини поклаш керак, яъни гўзал ахлоқ илмини фан сифатида кўплаб соатларда ўқитиш, сингдириш керак. Ҳаромдан ҳазар, ҳалолга интилиш хоҳиши кишининг юрагидан сизиб чиқмас экан, у ўлжасини пойлаган ўғри мушукдай иш тутаверади. Асил инсонларнинг боласини қай даврага солманг, атрофини тозартирса тозартирадики, айнамайди. Ёмонга минг чора кўринг, алоҳида мактабда, ҳатто устидан қулфлаб қўйиб ўқитинг, барибир, девордан ошиб бўлса-да, ҳаром томоғини тераверади. Қолаверса, бутунги ўсмир қизу йигитни (ҳали гуноҳдан кўрқиш илмини тугал олмаган ёшларни) ўзаро қанча узоқлаштирсангиз, шайтон уларнинг бир-бирига қизиқишини шунча орттираверади.

Оз бўлса-да, енгилтабиат ёшларнинг учрашига сабаб, уларнинг аралаш ўқитилиши эмас, маънавий тарбияни етарли ололмаётганидир. Илм сингдиришнинг турфа усулларини қидирмаяпмиз, қидирсак-да шошилиб қўйиб, натижа ола билмаяпмиз. Бунинг учун, биз мураббийлар, яъни ота-оналар, муаллимлар, отинойилар, қўйинг-чи, ҳамма ёши улуғлар ёшлар қошида хижолатликмиз. Шошилмайлик, аммо изланишдан тинмайлик.

* * *

**Аёлларни фақат улуг одамлар
ҳурмат қилади. Уларни фақат
пасткаш одамлар хорлайди.**

Ҳагис

Қуёш аслида иккита! Бири кўкда, бири эса «АЁЛ» номи билан заминда яшайди. Аёл — малҳами дунё! У — нур манбаи! Жумла оламини Қуёш, одамлар қалбини эса Аёл иситиб туради! Демакки, кўкдаги Қуёш шу туришида ҳали мукамал эмас, унинг тўқислиги аёл биландир! Онасиз, опа-сингилсиз, умр йўлдош ва маҳбубасиз, қизингизсиз, хола-аммаларсиз ва ёки қўшни момоларсиз қолишни бир тасаввур қилинг-а! Тепангизда ўнта Қуёш бўлса-да, баҳорингиз қишга айланиб, ёзларингиз изғирин бўлгай!

Эркакдан ҳурмат сўралиши аёлнинг баҳосини ошириш учун ёки унинг «заифа» аталгани учун кўнглини кўтариш маъносида эмас, балки эркакнинг ундан қарзлари беҳад кўплиги учундир.

Эркакка рўбарў бўлгандан бошлаб, аёл босган ҳар уч қадамнинг иккитаси азият. Аммо Аллоҳ уни шу қисматга кўндириб қўйган. Бу ҳолатни у оддий яшаш тарзи деб билади, миннат қилмайди, фиғон чекмайди. Аёл ҳеч қачон ўзининг ҳурмат қилинишини сўрамайди! Ҳурмат кўргудай бўлса, ҳайрат ва ҳаяжон билан, мукофот тарзида қаршилайди! Ўзини бу даражотга муносиб кўрмай, баъзан хижолат чекиб ҳам қўяди. Унинг шу туришининг ўзи буюклик-ку, биродар!

«Эркакнинг қарздорлиги» деган гап кимларгадир ёқмас балки, ана ўшаларга икки оғиз сўз айтай! Сиз аёлга беписанд қараб, гуноҳга ботмангиз. Энг кичик мисолни олайлик, ҳар гал аёлингиз қўлингизга сув қуйиб, эгилиб сочиқ тутган пайтлар бўйингиз бир газ ўсмайдими? Сизни юқорига ўтқизиб, ўзи пойгакка чўккалаганда ўзингизни подшоҳ сезмайсизми? Гуллаб турган бодом новдасидай бир аёлнинг эшигингиздан

бош эгиб кириб, кўзингизга жавдираб, ҳаёт-мамотини сизга бағишлаб, қаттиқ остонангизга бош қўйиб яшай бошлашининг ўзи сизни кўкларга кўтармайдими?! Ўзининг неларнидир қумсаётган кўнглини ерларга кўмиб қўйиб, таомни сизга ёқадиганини пиширса! Сиз хуш кўрадиган чой дамласа, сизнинг дидингизга мослаб дастурхон безаса! Бу сиз учун осмоний мукофот эмасми? «Берган худога ёқибди» деган нақл бор. Аёл ҳузурини йўқотиб сизга ҳузур бераётир. Сизнинг бу хурсандлигингиздан Аллоҳ ҳам хурсанд. Аммо бандаларни рози қилиш сизнинг ҳам елкангиздаги юк! Ўзингиз ҳам аёлингизни меҳнатларига яраша хушнуд қилишни ҳар гал юрагингизга тутиб қўйинг, биродар!

Келтирган ҳадисимизнинг **«аёлларни фақат улуғ одамлар ҳурмат қилади»** жумласига эътибор қилинг. Аҳли аёлига иззат-икром кўрсатадиган эркаклар жуда кўп. Аммо яхши аёлларнинггина ҳурматланиши ҳали катта савоб эмас. «Косанинг тагида ним коса» деганларидай, бу ҳадисда нозик бир ишора, яъни «кўнглингдагидай бўлмаган аёлингни ҳам ҳурмат қила бил» деган маъно ётадир!

Тили югурик, феъли тез ёки тутуми ёмон аёл энг хунук аёл. Мен ёки бошқа кимдир уни шундай аташимиз, ёмон кўришимиз мумкиндир. Аммо, ҳурматли эркак, сиз ҳаргиз бундай қила олмассиз! Ичингизда ёмон кўриб турсангиз ҳам, унга ёмонлик кўрсатмагайсиз. Бу инсофдан бўлмас, Аллоҳ ҳам рози бўлмас! Сабаби, хира тортиб қолган кўзни ўйиб ташлолмайсиз, оқсаётган оёқни кесиб юборолмайсиз, чунки улар шу туришида ҳам сизга керак, бу биринчидан. Иккинчидан, оёқлари гурсиллаган, кўзлари чарақлаган эди, улар сизнинг хизматингизда шундай ҳолга келдилар! Сизга мақбул бўлмай турган аёлингиз ҳам керагингиз, сиз учун фидо бир жондир, қолаверса, у ҳам бекорга бадфеъл бўлиб қолмаган!

Аёл сизга ёқмаган алфозда ҳам қозонингизни жазиллатиб, чироғингизни ёқиб юраверади, ўтингиздан

кириб кулингиздан чиқаверади. Юклик ҳолатида ҳам ўшандай, тиними йўқ. Ичидаги боласи унинг ўпка-жигарига чирмовикдай ёпишиб, бағридаги бор мағзини шимиб турса ҳам (бекорга «оғир оёқ» демайдилар), оёқлари шишиб, бели узилай деса ҳам, ётиб олмайди, рўзгорнинг, сизнинг хизматингизни қилаверади! Сизнингча, ҳурмат унга бўлмай, кимга бўлсин?!

«Кўзи ёриди» дейдилар ва бекорга бундай демайдилар. Фарзанд кўриш жараёнида аёл қоронғу гўрни кўриб қайтади, «ё ҳаёт, ё мамот» дея қутқу солиб турган кўприқдан ўтади. Кўзи ёрир экан, аёл суяklarининг қирсиллаб сурилаётганини эшитиб, этларининг узилаётганини билиб туради. Жони кўз косасидан чиқай деб турса-да, «дўхтиржон, нима қилсангиз ҳам, боламини тирик олинг» дея фарёд уради! Ўзим нима бўламан дейиш йўқ! Айтинг-чи, биродар, ҳурмат фақат унга бўлмай, кимга бўлсин?

Бола онанинг ҳамма аъзосидан узиб-юлиб олиниб, бола шаклига кирган вужуддир! У туғилганда қўллари мушт ҳолатда бўлади, қарангки, бола тушишда ҳам она қорнининг охириги намларини чангаллаб тушади. Яна бир мўъжизани кўринг, агар болани туғилган заҳоти онасининг қорнига дум ётқизиб қўйилса, ҳали кўзлари очилмай туриб, сирпана-сирпана она кўкрагини ўзи топади ва эммоққа тутинади!

Айтишларича, сут оқ рангдаги қон экан, демакки, бола туғилган заҳоти онасининг қонини сўришга тушади! Фарзанднинг «ширин душман» эканлигининг дастлабки мисоли шу! Болани вояга етказиш деган жангтоҳ ҳар бир онадан ўзини қурбонликқа тортишни сўрайди. Қойил бўлингки, бу йўлда яхши аёл ҳам, ёмон аёл ҳам жонини бирдай тикади! Шунча жафо билан эришилаётган фарзанд эса, воҳ-воҳким, унинг номи билан эмас, «фалончизода» деб сизнинг номингиз билан аталади!

Ҳазрати эркак! Аёл сизнинг палагингизни кўпайтираман деб вайронага айланди! У сизнинг номингизни

ўчирмаслик учун жонидан кечишга тайёр турди! Бу фидойи жон камчилиги ошиб-тошиб кетганда ҳам, минг эмас, миллион ҳурматга лойиқ эмасми?!

Нуқсонни бор аёлининг аёллик ҳурмати янги жойига қўйган эркак йигитнинг яхшисидир! Аллоҳ розилиги учун ҳам асранг аёлни! Бу *ХОКИСОР БУЮКЛИК*ка кўтармоқчи бўлган қўлларингизни ўзингиз суд қилинг! Унга бепарда сўзлар отмоқчи бўлган тилингизга оловлар босинг! Унинг тани сиҳатлигини ўйламаган кунларингизни қаро деб номланг! Аёлингизнинг тўлмай турган кўнгли ва оғриб турган жонини тинглай билинг, улуғлашганингиз шу, азизим!

* * *

**Эркаклар хотинларга
итоат қилганларида ҳало-
катга учрайдилар.**

Ҳақис

Аёлининг атрофингизда гирдикапалак бўлиши ҳали муҳаббат изҳори эмас, у фақат умр йўлдошлик юзидан сизнинг соғ ва хушнуд бўлишингиз учун қайғурмоқда. Бу юмушларни у фарз деб билади. Эркакнинг ҳам рўзғордаги энг ориятли юмуши аёлини соғлом асрашдир. Деймизки, Ватан — муқаддас, уни бало-қазодан ҳимоялаш эркакнинг шаъни, қиёмат қарзи! Аёлингиз эса болаларингизни ўз устухонлари аро ундириб, ўстирадиган иккинчи ватандир! Аммо Ватаннинг хунук-чиройлиги, яхши-ёмони бўлмас. Агар сиз бор жойда у хароб бўлса, сизнинг тириклигингиз ёлғон! Болангизга бағрингиз ачишса, оталикни жойига қўяман деса, онасининг жонини ҳурмат қилинг!

Аммо... бу орингни-ю, фурурингни аёлингизга қурбон қил дегани эмас! **«Эркак киши аёл устиндан раҳбардир»** дейилади яна бир ҳадисда. Нима учун ақлу макри қирқ туяга юк бўладиган, яралишдан жонсарак аёл раҳбар сайланмаяпти? Эрга итоатга буюриляпти? Бу

бежиз эмас. Аллоҳнинг ҳамма иши ҳисоб-китобли. У руҳият қонунларини заргарона ишлаб қўйган. Гар буздинг — ҳалокатга учрайсан.

Раҳбар — таъминловчи, раҳбар — ҳимоя қилувчи, раҳбар — иш тақсимловчи ва айниқса, назорат қилувчи! Ва раҳбар — санъаткор: важоҳатли ё мулоим, очиқ ё босиқ қиёфага кира билиши керак. Аллоҳ аёлни ўз жуфтини ана шундай қиёфада кўришга эҳтиёжманд яратган, бу Яратганнинг хоҳиши. Эркак ўшандай бўломаса, худонинг измидан чиққан бўлади ва жазоси тайиндир.

Ҳаётга бир разм солинг. Жуфти еру кўкка ишонмай, кўзига жавдираб турадиган, оғзидан чиққани ижро бўладиган аёл борки, эрига нисбатан лоқайд бўлади. Ҳатто кетма-кет кўрсатилаётган фидоликларни қувониб эмас, эринибгина қабул қилади. Кўряпсизми, эркак ўз меҳрига яраша меҳр ололмай турибди ва ололмайди ҳам! Чунки у атрофдаги бошқа қарзларини унутиш ҳисобига аёлига ортиқча берилди. Ундан ташқари, ўзининг ҳазратлигини унутди: унга жуфти беписанд бўлса-да, «ҳурмат» кўрсатаверди! Қолаверса, раҳбарона сир бой бермасликни унутди: аёлига юрагидаги борини тўкиб солаверди! Бундай кўйга тушган эр эса аёлнинг наздида бирдан ушоқланиб, бўйи ҳам пастлаб кетгандай туйила бошлайди! Унутмангки, эру аёл бир-бири учун ҳаргиз забт этилган чўққига айланиб қолмаслиги керак. Акс ҳолда, зерикиш бошланади. Инсон руҳиятини Яратган шундай ясаб қўйган. Эркак бош эгиб, изҳори муҳаббатга тушдими, тамом, аёлда кибр уйғонади ва ўзи билмаган ҳолда жуфтидан совий боради ва бу Аллоҳдан. Ҳалокатинг бирламчиси шу.

Рўзгор эр кишини сара-пучакка ажратадиган жанггоҳ. Йигитларжон, қулоғингизга қуйиб айтай, бозор ва уйнинг хўжалик ишлари фақат сизда бўлсин. Аёлингиз болға-теша, бозор халта ушламасин. Оиланинг кўча билан битадиган ҳамма муаммолари сиз орқали ўтсин. Минг кўйга тушсангиз ҳам, шуларга яранг! Аёлингиз

бу ишларга ишқибозлик билдирса ҳам, унинг маслаҳатини олинг, аммо майдонга ўзингиз тушинг. Эркакча тутум шу. Гар сиз буни уддаламасангиз, турган гапки, бу юк аёлга қолади. Оқибатда, биринчидан, унинг бошқа юмушларига бу ҳам қўшилиб, вужудида зўриқиш бошланади. Бу дегани — у тажанг тортади, соғлиғи кетади ва носоғ болалар бера бошлайди. Иккинчидан, феълида эркакшодалик юзага келади, рўзгорингиздан ифбат кўтарилади. Бу сиз учун яна бир ҳалокатдир!

Фармонбардорлик ҳуқуқи ҳамиша ишни қотириб қўйган киши тарафдадир. Агар сиз тўрт мучангиз соғ бўла туриб, аҳли аёлингизни иссиқ-совуқдан, иснод ва хатардан ҳимоя қилолмасангиз, қозонини қайнатолмасангиз, ўз-ўзидан оиладаги овозингиз пасайиб боради! Энди аёлинг овози амри фармонга, сиз эса итоатга ўтасиз! Бу ҳам ҳалокат! Бу дегани аёлингиз изнингиздан чиқди, демак, синдингиз! Аёл рўзгор тортишда майдонда ёлғиз қолди, жуфти тирик туриб, ола хуржунни елкасига олди, ўксикланди, ғариблашди дегани! Энди унинг оҳи тутади сизни!

Борди-ю, топармон-тутармонлигингиз яхши дейлик, аммо аёлингиз сизга иш буюриб турса, шанғилаб танбеҳ берса, ўз иззатингизни ҳимоя қилолмасангиз, унинг жағини ёпиш учун ҳам айтганини бажараверсангиз, бундай хонадон ҳам хатарга тўла! Қизларингиз борган жойида эрларини хор қилади, келинингиз ўғлингизнинг елкасида юради! Аёлга ўринсиз итоаткорликнинг жавоби бу!

Эркакларнинг ҳар уч хатосининг иккитаси аёллари туфайлидир. Аёлингиз Аллоҳ рози бўладиган ишларгагина етакласа, маслаҳатларига қулоқ осинг. Мабодо, у меҳрибонлик билан чой узатиб, ўзингизни ўзингизга мақтаб туриб, молу дунёга, шон-шуҳратга хирс қўйдирмаяптими? Оға-иниларингизга, қўни-қўшниларга гиж-гижламаяптими? Онангиздан аразлашга, отангиз ўлмай туриб мерос таллашишга сизни сошлаб қўймаяптими?

Агар шундай таъсирда бўлсангиз, ҳалокатга учраганингиз шу! Бу билан худо берган буюк неъмат – орвиждон, жигар-бағирдан жудо бўлдингиз! Энди сиз яшайверасиз, юрагингиз ураверади, фақат руҳсиз соатга айлангансиз, аёлингиз буровингизни нечага тўғрилаган бўлса, ўша вақтда беҳато жиринглашни биласиз, холос!

Эсингизда бўлса, бир ҳадисда «**Аёлларни улуғ одамлар ҳурмат қиладилар**» дейилган эди. Яна эслаб қолингки, аёлларни ҳурмат қилган одам ҳали улуғ эмас, ҳурмат қилиш меъёрини билган одам улуғдир. Жами эркакларга улуғлик тилайман.

* * *

**Ёнма-ён қурилган бинолар
бир-бирларини ушлаб турганидек,
мўминлар бир-бирини қувватлаб
туради.**

Ҳақис

Мўминликнинг бир кўриниши ҳамиша бировга яхшилик илиниш, яхши ниятларга рағбат бериш, ҳеч йўқ бировнинг ҳақиқага самимий дуолар қилишдир. Аллоҳ бандаларини атои яхшиликка чорлайди. Азбаройи уларни суйганидан шундай қилади. Унинг чорловлари замирида бизга аталган мукофотлар ваъдаси бордир. Дейлик, сиз бировга мурувват кўрсатдингиз, шу заҳоти қўлу тилу дилингиз бунинг учун сизни олқишлайди. Чунки улар савоб ишлар учун яратилган эди, сиз юзларини ёруғ қилдингиз, Яратганнинг эса бунинг учун мукофоти тайин, бу бир! Иккинчидан, сиз хурсанд қилган одамнинг қувончи, розилиги Яратганни яна рози қилади, бу ҳам Аллоҳнинг янги тортиги сизга келяпти дегани! Қолаверса, кимсани қувонтириб, аввало ўзингиз яйрайсиз. Қарабсизки, ўзингизда ва хурсанд қилган кишингизда бу кайфият туфайли янгидан-янги яхши ниятлар туғилади ва эвазига иккингиз учун яна устма-уст савоблар ёзилади.

Аллоҳ таоло айтади: **«Агар банда Менга бир қарич яқинлашса, Мен унга бир газ яқинлашаман. Агар банда Менга бир газ яқинлашса, Мен унга бир қулоч юраман. Агар у мен томонга юра бошласа, Мен унга томон югураман».** Аллоҳнинг сахийлигини-ю бизнинг гофиллигимизни қаранг, бировга қилган бир мурув-ватимизга жавобан ўн тухфа тайёрлаб турибди. Энди айтинг-чи, биродар, биз ҳар доим ҳам бир-биримизга мурувват билан яшайпмизми?

Бир-бирингизни суянг дея чорлайди Қуръони карим! Беихтиёр хаёлим онамга учади. ... Мунчоқдай икки синглим қазо қилди. Менгача эса уч акам ўтган. Кўзидаги жоласи тинмагувчи онам яхши-ю ёмонга пайдар-пай мурувватлар кўрсатар ва мен – ёлғизгинани дуо қилишларини сўрарди. 13 ёшга етганимда ўғил укалик бўлдим. У эндигина атак-чечак босган кунларнинг бирида онам «болам, бугун яхши ният билан ҳовлима-ҳовли юрамиз» деди ва вазифамни тушунтирди. Ёпинчиққа ўраниб олган онам, ҳар бир ҳовлига кирар эканмиз, остонадаёқ чўккалаб олар ва мунғайганча қўлларини чўзиб жим ўтирарди. Мен эса қийқим мато сўраб кирганимизни ва укамга умр сўраб дуо қилишларини уқдирардим. Хонадон бекалари хайрихоҳлик билан елиб-югуриб қийқим-сийқим топиб чиқишар ва кўзларида ёш билан укам учун Худодан сўранардилар. Онам сим-сим йиғлаб юриб бу қийқимлардан жанда тикди. Укам беш ёшга киргунча фақат шуни кийди. Ҳар сафар бу қуроқ тўнни ювиб-тозалаб ўғлининг елкасига илар экан, онам «болам жанда эмас, элнинг дуоларини кийиб юрибди, кўрғони шу дуолар бўлади, иншооллоҳ» дерди қониқиш билан.

Жанда масаласи балки бидъатдир, аммо онам дуода хосият кўплигини билган ва шунинг учун ҳам дуолар гадоси бўлган экан...

Ҳар бир инсонда нур захираси бўлади. Яхшиликка отланган заҳоти бу нур уйғонади ва унинг юзида балқийди. Қарабсизки, атрофга даволовчи зарралар тарата

бошлайди. Онам беморланса, ихраб, ўнтаб, юрагингни шувиллатадиган бўлиб оғрир эди. Аммо қадрдонларидан бирортаси ҳол сўраб киргудай бўлса, дарҳол ўнглиниб қолар, зум ўтмай кирсангиз, хандон отиб ўтирган бўларди... Касалнинг катта-кичиги йўқ, ҳар қандай бемор икки йўл ўртасида туради. Ҳол сўраб келганнинг нурли юзи, икки оғиз меҳрли сўзи, Аллоҳ сабабчи қиламан деса, кишини ҳатто ўлимдан ҳам олиб қолиши мумкин.

«Ҳар бир банда Аллоҳнинг иморати, уни бузишга ҳеч кимга изн берилмайди» дейилади Қуръони каримда. Қасд билан, ҳасад билан бировнинг кўнглини вайрон қилган одам мўминликдан чиққан одамдир, энди у жазосини кутаверсин! Аммо яхшининг ҳам, ёмоннинг ҳам эгаси Худо, Унинг розилиги учун сахийликни, мурувватни барчага, ҳатто сизни ёқтирмаган ва сизга ёқмаганларга ҳам раво кўриш мўминликдандир. «Нима учун ёмон кўрган кишимга яхшилик қиларканман» деб торлик қилманг, биродар! Ҳақнинг Ўзи муқаддас Қуръоннинг ҳар саҳифасида «Мен афв этгувчиман» деб турибди-ю, «фалончини кечиролмайман» дейдиган бандаси унинг олдида ким бўлиб қолибди?! Қолаверса, сизнинг хуш кўришингизни билиб турадиган одамга мурувват қилсангиз, яна бир севиниб қўяди, холос, аммо ҳаяжонланмайди. Сизни ёмон кўрадиганга қилинг яхшиликни, ана ўшанда кўрасиз, у буни байрамдай қабул қилади, севинчларида мушаклар портлайди! Бори йўғи сиз унинг кўнглини кўтардингиз, холос. Аммо энг катта фойдани ўзингиз кўрасиз: боши берк кўчага кириб қолган талай ишларингиз энди ечимини топа-жақдир! Бу бахт-ку ахир!

Бирор яхши ишни бошлаб қўйиб, чўчиб турганларга рағбат берсангиз, кучига куч қўшилади. Иморат солаётганга «ҳорма-бор бўл» қилиб хабар олсангиз, тилло бергандай бўласиз! Бировдаги фазилатларни сезганингизни ўзига сездирсангиз, сафдошларингизнинг яхши ишларини табриклай билсангиз ва улар ҳақида

атрофга ҳикоялар айтиб юрсангиз, унинг эмас, ўзингизнинг баҳоингиз ортади! Бир-бирини суяб яшаш бахти, қушдай учиб, яйраб яшаш лаззати мана шу!

Биродар, дарвозаларни тақиллатинг, эшик очганга «Бормисан, қуёшим» денг! Телефон жиригласа, гўшакка юрагингизни тутинг ва бағир бериб сўрашинг! Ёнингиздан ўтиб бораётганларни пичирлаб дуо қилинг, улар сизнинг атрофдаги устунларингиз, улар борки, сиз тикка юрибсиз. Мен ҳам қўлларимни кафтингизга қўйиб турибман, юрагимнинг томирларингизга томишини эшитяпсизми, азизим!

* * *

Одамларнинг юрадиган йўлидан тиканни (халақит берувчи нарсани) олиб ташлаган кишининг ўтган ва кейинги гуноҳларини Аллоҳ мағфират қилсин.

Ҳагис

Одамларнинг ўзидан кўра Аллоҳ уларни кўпроқ авайлайди. У доим бизнинг кўнглимизга солиб туради ва ўзимиз билмаган ҳолда кўплаб савоб ишларни адо этиб юрамиз: бировни ранжитмаслик учун гапни танлаб айтамыз; кимсанинг кўзига ботмаслик учун, у ёқбу ёғимизга қараб кўчага чиқамиз; одамларнинг кайфиятини кўтариш учун, дарвозамизнинг олдини ораста қилиб қўямиз.

Инсонларнинг корига яраш борасида икки тоифанинг — ҳунармандлар ва савдогарларнинг ҳам ўрни катта. Ҳунарманди билан савдогарининг имони бор юрт барқарор бўлади деган гап бор. Қўлдан кетгунча эмас, одамларни рози қилиш учун ихлос билан буюм ясаган ҳунарманднинг ҳабиби ҳам, табиби ҳам Аллоҳдир. Барака-ю бахт шунинг уйида! Савдогарлар эса манзилларга мол эмас, маърифат ва маданият ташийдилар. Назари тўқ кишигина бу касбга қўл урса яхши.

Ҳақиқий савдогарлар аввало дидли — халқининг маънавий юксалишини, саломатлигини ўйлаб мол танлайдиган, қасами инсоф ва доимо эҳсонли бўлганлар. Тарихимиздан маълумки, юрт учун кўплаб фойдаси текканлар шу тоифа вакилларидир.

Андижонда бутун умрини одамлар учун гўзаллик яратишга сарфлаб бир улуғ инсон — Солижон ака Меҳмонов яшаб ўтди. У Хонободда йигирма йил ижрокўмга раис бўлди ва халқни ялпи кўтариб, тошлоқ, тўқайзор бўлган бир жойни боғ шаҳарга айлантириб кетди. Унинг шундай ўғитлари бор эди: «Жамият тараққиёти бир жиҳатдан шахснинг кайфиятига боғлиқ, ўша нуқтани маҳкам ушлаш керак. Бир куни газетада ўқиб қолдим, Америкада таназзулга кетаётган корхонада тажриба ўқазибдилар. Яъни заводнинг бир бўлимини яхшилаб таъмирлаган эканлар, иш унумдорлиги қирқ фоизга кўпайибди. Аммо таажжубланарлиги шуки, ҳали хароблигича турган иккинчи бўлимда унумдорлик йигирма фоиз ортибди. Улардан: «Нега шу кунгача орқада келиб, энди бундай натижага эришдинглар», деб сўрасалар, «Яқинда бизнинг бўлим ҳам таъмирланар экан-да», дер эмишлар. Шу менга сабоқ бўлди. Бу пайтлар мен тери ошлаш заводида ишчи эдим, вақт ўтиб, шу корхонага директор этиб сайладилар. Шу кунгача завод режасини ҳеч бажара олмас, кишиларнинг пўстагини қоқадиган мажлислар ора кунда бўлаверар эди. Мен бошқача йўл тутдим. Ишни завод ҳовлисидаги уюм-уюм ахлатларни тозалатишдан бошладим. Таҳоратхоналарни, қўл ювадиган жойларни тартибга келтирдим. Емакхоналарни ростладим. Ишчилар юрадиган йўлкаларни асфальтлатиб, четларини оқлаб, кета-кетгунча гул ўтқаздим. Саҳнга дарахтлар эктириб, кўкаламзорни кўпайтирдим. Иш ҳақида, режа ҳақида оғиз очмадим. Мўъжиза юз берди: одамларнинг чеҳралари ёриша бошлади. Ҳеч қанақа сиқувсиз, бақирчақирсиз ишларимиз ривожлана кетди», — деб ҳикоя қилганди, Аллоҳ у кишини мағфират қилган бўлсин...

Қаламкаш кўрганини тиниқроқ ёзади. Сизга бир мисолни ўз оиламдан келтирай: ўша пайтлар кўп қаватли уйда яшардик. Умр йўлдошим тузуккина идорада раҳбар бўлиб ишларди. Аммо феъли ажабтовур эди: вақт топди дегунча гулқайчи, белкурак кўтариб чиқиб кетар, гоҳ қўшни эккан узумни хомтоқ қилаётган бўлар, гуллар тагини юмшатар, гоҳ суғориб юрган бўларди. «Сеники-меники» демай, уйнинг у бошидан-бу бошигача гулзорларни қайчилаб, кўкатларини юлиб, сартарошга боргандай қилиб қўяр, гоҳ қўлбола супурги ясаб, ён-атрофни тозалай кетарди. Бир кун қарасам, чинорнинг учидаги қуриган шохларни арралаяпти. Шу тарзда кунда-кунора уйимиз теграсидаги ҳамма дарахтларни қиртишлаб чиқди. Арраланган шохларнинг йиригини алоҳида, майдасини алоҳида ажратиб, дасталаб боғлаб, эҳтиёжманд одамларнинг олиб кетишига ўнғай қилиб, ёмғир тушмайдиган жойга тахлаб қўйди. Бу ишларни «ҳай-ҳай»лаганингизга ҳам қарамай, берилиб, байрамона кайфиятда бажарар, уйга афтиангорига чанг ўрнаб, юзлари, билаклари тилинганшилинган ҳолатда кирарди... Ясаниб-ялтирашни билмайдиган, кўринишлари одмигина, камгап, тортинчоқ бу одам шундай пайтларда кўзимга ғоят улкан кўриниб кетар, қордай оҳорли кийинволиб, виқор билан ўтибкетиб турган қўшни эркакларга солиштирарканман, «менинг жуфтим буларнинг ичида энг чиройлиги», деб гурурланиб қўяр эдим...

Айрим дарвозалар олдидан ариқлар йиғлаб оқиб ўтади, чунки эгаси эшигининг олдига тўрт туп райҳон эка билмай, остонасини ажриқзорга айлантириб яшайди. Эркаги бор, аммо деворларининг шўри қайнаб, саҳнини чим босиб ётган ҳовлилар йўқ дейсизми? Эркаги бор, аммо деразасининг синган кўзи бир йилдан бери солинмай ётган, бир йилдан бери ўтмас бўлиб кетган қайчи-пичоғини чархлатиб келишга рағбати йўқ хонадонлар бизда топилмайди дейсизми?

Эх, биродар, илоҳим, бу дунёда бор эканлигимизни ҳис этиб турайлик! Яраб турган пайтда оёқларни гурсиллатиб босмоқ, қўлларни чаппар уриб ишлатиб қолмақ керак. Худо берган, ғайрат деган имкондан гўзал меҳнатлар ясаб, атрофга роҳатлар улашиб, сен туфайли яйраганларни кўриб, ўзингнинг ҳам кўнгиллариңгни гулга тўлдириб яшамоқ керак!

* * *

**Мўмин одам газанда чаққан
бир инга қўлини иккинчи марта
олиб бормади.**

Ҳақиқ

Бир қадрдон аёл уф тортиб: «Эҳ, синглим, шу амакингиз билан асло бир ҳовлида яшагим келмай қолди», — деди ва жуфтнинг ёмон феълларини санай кетди. У деб озиб-тўзиб кетгани, боши оғрийдиган бўлиб қолгани, нима қилишга гаранглиги ҳақида кўзлари ёшга тўлиб ҳасрат қиларди... Бу аёлнинг ўзи покиза, пазанда, кўримли инсон. Чок ишида унга етадигани кам, бармоқлари теккан нарсани дутордай чала оладиган аёл!

«Менга қаранг, ойим, — дейман ҳазиллашиб, — сизнинг бийронлигингиз қайда қолди? Дейлик, нима бўлди-ю, ҳовлингизда роса халақит берадиган жойга бир тўнка қўйилиб қолди. Бир урилдингиз, икки урилдингиз, жонингиз оғригач, ҳушёр тортиб, ундан айла-ниб ўтасизми ё ҳар гал «бу ерда нима қилиб турибсан?» деб тепиб, оёфингизни пачоқ қилаверасизми! Гапи қаттиқ тегадиган одамнингизни ҳам гўё тўнка деб фараз қилинг-да, иложи борича айланиб ўтинг, айланай! Нега жағининг тагига борволаверасиз? Кўриниши ёқмаяптими, нега тикилиб оласиз, атрофингизда минг гўзаллик сочилиб ётибди, ўшаларга қараб роҳатланинг!

Ҳамма нарса каби инсон ҳам эскиради. Ким эвида, ким хунук қайтади. Бировнинг тили, бировнинг афти, бировнинг соғлиғи чарчайди. Киши шу тарзда умрининг кунботарига қараб юради. У кунботарга қараб

кетаётганини билгани учун ҳам, гоҳида бетоқат ҳаракатлар содир этади. Иродаси бўш, сабри суст, шукронаси йўқ кишиларда бу ҳолат атрофга малолли тарзда намоён бўлади. Аммо, ойим, малол келса ҳам, шу жуфт сизники. У Аллоҳдан сизга аталган мулк! Агар у синган ойна ё ўтмас пичоқ бўлганида ирғитиб юборсангиз майли эди. Лекин эр-хотиннинг томирлари бир-бирига ажриқдай чувалашган бўлади, уларни фақат ўлим ажратади! Сизга тинчлик керакми, керак! Шундоқ экан, яқин кишингизнинг қачон таранг тортишини биласиз-ку ахир, торини ўша пайтда черта кўрманг! Ўзи ёниб турганда керосин қуйиб юборманг! Қолаверса, мингта ташвиш, минг режангиз ғужғон ўйнаб турганда, бир одамга тикилволиб, хатосини санаб, басма-басига уни бошлаб қўйишнинг режасини тузавериш сизнинг ёшингиз учун бачканалик эмасми, айланай?!»

Инсон қусурли бўлади, аммо мутлақо ёмон бўлмайди. Инсончилик шундай: хатосини юзига солганинг сари, уни кавланган илон каби ҳамлага ўтаверади. Бу дегани яна сизнинг дилингизни оғритиб, гуноҳи кўпая боради. Аксинча, ундаги чўкиб ётган фазилатларни юзага чиқарсангиз, ўзингиз нафланасиз! Ҳам савобга қоласиз! Бунинг учун унга сал эътибор бериб, арзимаган яхши ишини ҳам лутфан рағбатлантириб борсангиз бўлди. Бу билан сиз у кишингизни суюб қолмайсиз ёки унга исиб қолмайсиз, захрини кетказиб оласиз, холос, ҳатто уни тихирлик қилиб кўнмаётган рўзгорнинг қайсидир маслаҳатига кўндириб оласиз .

Ойдан Ойликни, Кундан Кунликни сўраш керак. Ҳеч қачон қарға булбул бўла билмагани каби бир-биримиздан имконимизда йўқ нарсаларни талаб қилиш мантиқсизликдир: қайнонангиз меҳнатларингизга беписанд қараса, куюнманг. Тайёрлаган овқатингизни индамай охиригача еяптими, саранжом қилган уйингизда индамай ястаниб дам оляптими, сиздан хурсандлиги шу! Раҳмат айтиб, кўнгил олишни унга онаси ўргатмаган, бўлмаса айтар эди! Қолаверса, бу меҳнат-

ларни ўзингиз учун ҳам қиялпсиз. Бола-чақангиз баҳраманда бўляпти. Бадқовоқ одамга жавобан сиз ҳам косани дастурхонга дўқиллатиб қўядиган бўлсангиз, жавоби яна ҳам хунук келади. Меҳнатингиз ҳам бекор кетади, азиятингиз ҳам кўпаяди.

Қайнонанинг суяги қотиб бўлгани сабабли шу тўхтаманни айтяпмиз. Аммо навниҳол келин учун бу усулни қўллаб бўлмайди. Келин иқлим яратувчидир, уни бошидан, яъни суяги қотмай туриб, рисолага солиш керак. Панд бераётган келинга қайта-қайта, сабр билан, вазминлик билан, оғизни бепошна қилмасдан тўғри йўлни кўрсатавериш керак. Аммо беморга бир дорини керагидан ортиқ берсанг, тошма тошиб кетгани каби, ёшларни йўлга солишда ҳам ҳадеб бир хил усулни қўллайвермаслик, бир хил танбеҳни айтавермаслик керак. Келинингиз ё болангиз сизга гап қайтаряптими, демак, танбеҳингиз ўринли айтилмади ёки уни қайта-қайта такрорладингиз, эшитгувчининг асабини қайрадингиз, сизни чақиб олишининг сабаби шу.

Агар қайнсингил, қайнбўйинларингиз, жамоадошингиз ёки қўшнингиз сизнинг ёрдамингизга эҳтиёжманда бўлиб кўринса ёки сўранса, муруватингизни сочаверинг. Аммо сиз савоб учун кўрсатаётган меҳрибончиликларни у суиистеъмол қилса, яъни сиздан кўпроқ фойдаланиб қолишга тушса ёки беписанд, фармон бериш оҳангида гапира бошласа ва ёки сизга миннатдорчилик билдиришни лозим кўрмаса, дарҳол унга тасаддуқ бўлаверишни тўхтатинг. Қадрингизга етмайдиганнинг ёнидаги кишиларга чандон ҳотамтойлик кўрсатаверинг, аммо унга яхшилиқни бас қилинг. Сизни ранжитганини сезсин ва хижолат бўлсин. Бу ҳам бир тарбия. Қолаверса, сиз ҳам Аллоҳнинг неъматисиз, ўзингизни исроф қилсангиз, уволига қоласиз.

Савоб учун яхшилиқ қилиш яхши, қачонки у тараф сени яхши ният билан қабул этса! Аммо нозик сўзни уқмайдиганга сардафтарингизни очманг. Бахилнинг олдида ютуқларингизни гапирманг. Кўзга бир хунук

кўринган нарсага бошқа қараманг, ғийбат бўла-
верадиган жойдан қулоқларингизни олиб қочинг! Кўз,
қулоқ, тил, юрак каби Аллоҳ берган бебаҳо неъмат-
ларни чиллали чақалоқни аяган каби поқдомон жой-
ларда олиб юринг, йўқса, у исроф бўлади, захаланади!
Бу мўминликнинг фарзларидир, азизим!

* * *

**Ислолда бировга зарар бериш
ҳам, зарарланиш ҳам йўқ.**

Ҳагис

Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.)га саҳобаларидан бири келиб айтибди, ки бир мўмин бор экан: йил-ўн икки ой рўза тутаркан, кечалари эса тинмай ибодат қилар экан. Расулуллоҳ (с.а.в.) ўша одамни суҳбатга чақирибдилар ва дебдилар: «Сен шундай амаллар қилар экансан, аммо айтиб қўяй, рўза тутғил, лекин вақтида овқатланғил. Ибодат қилғил, лекин вақтида ухлағил, чунки сенда ўзингнинг, кўзингнинг, аҳли аёлингнинг ҳақи бордир!» Бундан аён бўладики, ўзинг, кўзинг ва аҳли аёлинг Аллоҳнинг сендаги омонати, уларни асраб берсанг, зарарламасанг, Яратганга бўлган садоқатинг шу экан. Жонимни фидо қилиб бўлса-да, Аллоҳга эътиқодимни кўрсатаман деб бўлмас! Гап сенинг битта жонинг ҳақида эмас, шу бир жонингга уланган талай жонлар хусусидадир. Шунинг учун ҳам, ўзингга бераҳм бўлсанг, сенга Аллоҳнинг жазоси бордир: ё беморлик беради, ё яроқсизлик, ё энг ёмон кўнгилсизлик рўй беради! Бунинг оқибатида қанча одам талафот кўриши – сенга суяниб, тиккаланиб турган болаларинг сенсиз довдираб қолиши, жуфтинг ночору сарсон бўлиши, ота-онангни рози қилолмай, қиёмат қарзинг елкангда кетиши мумкин ахир! ...

Инсон – шариф! Бир ўзи бирваракай бир неча тақдирга сув ва нур узатиб тургани учун ҳам унинг унвони шундай! «Ўзингда ўзингнинг ҳақинг бор» дегани, атрофга балогардон бўлишга яраш учун, ўзинг-

даги ўзингни асрай бил, демакдир! Ислонда биронга зарар бериш ҳам, зарарланиш ҳам йўқ дейилишининг бир маъноси шу.

Бизнинг дин энг инсонпарвар диндир. Асмо бинти Абу Бакр ривоят қиладилар: «Мен Расулуллоҳ (с.а.в.)га: «Онам мени соғиниб келибдилар, мурувват кўрсатайми, нима дейсиз?» – дедим (Онам ҳануз ислонга кирмаган эдилар). Жаноб Расулуллоҳ: «Ҳа, онангга мурувват қил!» – деб жавоб қилдилар». Гарчи у аёл мушрик бўлса-да, унга зиён раво кўрилмаётир. Чунки у онаи муҳтарама! Ислонда «энг офир гуноҳ ота-онага оқлик (итоатсизлик, ҳурматсизлик) қилишдир» дейилади. «Сиз менинг хоҳишларимга қарши чиқяпсиз, сиздай онадан кечдим» деган фарзанд мўмин саналмагай! Номуносиб отасидан юз ўтириб кетган ва ё унга қўл кўтарган ўғил ҳам номусулмондир.

Урва розияллоҳу анҳу Ойша онамиздан нақл қиладилар: «Бир киши Расулуллоҳ (с.а.в.)нинг ҳузурларига кирмоқ учун рухсат сўради. Жаноби Расулуллоҳ уни кўргач: «Бу одам – қабиланинг ёмон биродари, бу одам – қабиланинг ёмон фарзанди!» – дедилар. Сўнг, бояги киши келиб ўтиргач, жаноб Расулуллоҳ унга очиқ чеҳра билан юзландилар. У чиқиб кетгач, Ойша онамиз: «Ё Расулуллоҳ, уни кўришингиз билан қўпол гапларни айтдингиз, кейин эса очиқ чеҳра билан юзландингиз?!» – дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё Ойша, қачон менинг бадхулқ бўлганимни кўргансан?! Қиёмат куни Аллоҳ наздида энг ёмон банда одамлар ёмонлигидан ҳазар қилиб қочадиган кишидир», – дедилар». Кўриб турибсизки, ёмон санаган кишимизга ҳам очиқ чеҳра билан муносабатда бўлиш уқдирилмоқда.

Бир илми толиб аёлни биламан, Қуръондан қироат қилганда даврани сел қилгудай салоҳияти бор, аммо ён қўшниси билан салом-алиги йўқ, кўрганда иддао билан терс бурилиб кетади. Бу ойимни динга самимий хизмат қиляпти деб айтиб бўлмагай! Уни Аллоҳ кечирсин...

«Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз, бирлаштирингиз, бездирмангиз» дейилади Қуръони каримда. Инсон боласига буюк муҳаббат изҳор қилувчи мурожаатлар бу! Ибодатда, муросада, яшаш тарзида, бировни севишда-ю бировдан ненидир талаб қилишда, бола тарбиясида, илм ўрганишда ... ҳамма, ҳамма нарсада асло мураккаблашиб кетмайлик, чунки у жонни қийнайди! Жон эса Аллоҳники, қийнашга ҳаққимиз йўқ! Қуръон сўзлари биз учун муқаддасдир. Юракка ёзиб сақламоқ, амалда ихлос билан қўлламоқ керак.

...Бир маъракада ўтирибмиз. Дастурхонга гўзал таомлар тортилган, мезбонлар минг букилиб мулозаматда туришибди. Меҳмонлар сара либосларини кийиб, ўзларини сара мақомда тутиб ўтирибдилар. Улар бир-бирларига табассумлар улашиб, ҳол-аҳвол сўрашишар эди. Мана шунақа давраларда ич-ичингдан тан берасан-да, шарқ аёлларидай гўзали дунёда йўқ деган тўхтамга келасан киши! Шу пайт отинойи мартабасидаги бир жувон қош чимириб маъруза бошлади. Мени дастлаб таажжублантирган нарса ҳилолдай маъсум бу ёшгина ойимнинг овозини амри фармон пардасига қўйиб гапириши эди. Намоз хусусида сўз очар экан, ўтирганларнинг ҳар бирини сўроқ қилгандай ниқтаб гапира кетди ва ҳар бир сўзи мўйчинақдай баданни сескантирар эди. Кейин юриш-туриш, кийиниш мавзусига ўтди. Мундоқ қарасам, даврадан ҳусн кўтарилган, ҳамма бир гуноҳ устида қўлга тушгандай забун ҳолатга тушибди. Миямда эса бир савол муаллақ туриб қолган: нега бу аёл бу қадар газакли?! Нега рангидан қон қочгунча асабийлашяпти? Агар у илм бераётган бўлса, нега уни инкор этмай тинглаётганлари учун, бу давра аъзоларига меҳр билан қарамай, кўзларидан ғазаб сочаётир? Бу отинча ойим қайдан олди бу андозани? «Мусулмончиликнинг биринчи белгиси — ҳилм» деб турибди-ку ҳадис! «Бездирмангиз!» деб уқдирыпти-ку Қуръони карим! Дин йўлини қийинлаштиришнинг ўзгинаси-ку бу!

Илмдор синглим, қўлингизда Аллоҳнинг каломидай хазина турибди, гавҳарларини кафтингизга қўйиб, кўзларни қамаштирмайсизми? Қуръон сирли бир сандиқ, асрорларини бирма-бир очиб, қулфи дилини очмайсизми буларнинг? Илм — нур, бу нурни эшитгувчининг қобирғалари орасига жойлаб қўймайсизми, вужудидаги музлари эриб, ғуборлардан мусаффо бўлмайдими! Чўчитиб намоз ўқитилиб, уялтириб кийим расоланган жойда мусулмончилик йўқ! Ошиқ маъшугани севган каби муқаддас эътиқод ишқини юракларнинг ўртасига тушириш керак! Эриган юрак вужудни ўзи гапиртириб, ўзгартириб олаверади!

Исломда озор бериш йўқ. Биз, муаллимлар, баданни оғритмай инсонларнинг дили билан тафаккурига етиб олсак, бўлди. Шундай бўлиб олайликки, ҳар бир ҳаракатимиздан Аллоҳ рози бўлсин: нигоҳларимиз одамларнинг юрагига чўғ туширсин, сўзларимиз оғриб турган жойига малҳам бўлсин, ёшу қарининг рўбарўсида тавозе билан турайлик, юзимизда фақат меҳрибонлик балқисин. Энг муҳими, ниятимиз мусаффо бўлсин! Аввал бизнинг ички ва ташқи амаларимизни севиб қолсинлар, ана ўшандагина бизга эргашидилар.

* * *

«Қўшниларингизга муруват қилингиз», – дедилар Расулуллоҳ (с.а.в.). «Қўшнларим кўп, қайси бирини кўпроқ йўқлай», – деб сўрадилар у кишидан. «Эшиги эшигинга энг яқинига», – деб жавоб бердилар.

Ҳагис

Нега «эшиги эшигинга энг яқинига» дея таъкидланмоқда? Чунки ҳаётимиз давомида энг кўп малолимиз ён қўшнларга тушиб келади! Улар ҳатто биз деб чекадиган азиятларини қисмат деб биладилар, чидаб яшашга ўзларини кўндирадилар: энг кичик

мисол бўлмиш – ёғ доғимизнинг ҳидларига-ю ити-мизнинг акиллашларига, боламизнинг тўполони, бот-бот бўлиб турадиган эр-хотинчиликнинг бепарда можароларига сукут билан дош берадилар. Бизнинг шовқинимиз соат нечада тугаса, қўшни шўрлик ўшандагина ухлай олади!

Ён қўшни ёмонларнинг ёмони бўлса ҳам, сизга қоровул! Эшигингизни бежо тақиллатганга дарҳол кўриниш беради, уйингиздан тутун чиқса, биринчи бўлиб пақир олиб югуради! Боламизга иситма кирса ҳам, келинимизни дард тутиб қолса ҳам қўшнига чопамиз! Дазмол куйиб қолса, ишга боролмайсиз, гугуртингиз ногаҳон тутаб қолса, қозонингиз қайнамайди, тузингиз тутаб қолса, овқатингиз ейилмайди, калитингиз бўлмаса, ёмғирда ивиб тураверасиз! Ва яна, яна... санайвериш мумкин. Бундай ҳолатларнинг барида қўшни – халоскор, «Тез ёрдам»нинг ўзи! Болачақангдан айбингни ҳаргиз яшира олмаганинг каби, сенинг не эканлигингни обдан билгувчи ва билганини ичига ютиб юргувчи ҳам ён қўшнингдир! Буларни ҳеч қачон ўйлаб кўрмаймиз, феълимиз тутиб қолса, хатоларини териб, қора дафтарга ёзиб юрамиз, аммо уларнинг ёнимизда эканлигининг баҳосини ҳеч тарозуга солмаймиз! Агар ўлчаб кўрганимизда эди, қариндош-уруғимиздан ҳам кўра улардан кўпроқ қарздор эканлигимиз маълум бўларди, эҳтимол.

Яна бир ҳадисда аёлларга мурожаат этилар экан, **«Қўшнига туҳфалар қилингиз, агар бергани ҳеч нарсангиз бўлмаса, бир-бирингизга ҳеч йўқ қўй туёғини бўлса-да илинингиз»**, дейилади. Бунда ҳам ҳикмат бор. Эҳсон қилсангиз, биринчи дуоғўйингиз, тўй қилсангиз, уйигача бўшатиб бергувчи, бошингизга иш тушганда ёнингизда юпатгувчингиз у. Болангиз туғилгани ҳақидаги хабарни ҳам биринчи бўлиб қўшнига айтасиз. Шу кундан бошлаб фарзандингиз унинг қароқларига жойлашади: болангизнинг ҳар бир кунини, ҳар бир қадамини кўриб боради. Яхши

хулқини дуо қилади, хато устида ушласа, қулоғини чўзиб қўяди. Энг муҳими, гўдагингиз қўшнининг ибратли ишларини ёзин-қишин кузатиб боради, сиздан ўрганмаганини ундан ўрганади. Мана ўзингизни олинг, болалигингизни эсладингиз дегунча, хўв ўша қўшни амаки ва момоларнинг турфа тутумларини лаззатланиб ёдга оласиз. Сиз ҳануз хотирляяпсизми, демак, қайси биригадир ўхшашни ҳавас қилиб, эҳтимолки, уларга тақлид қилиб яшаб келяпсиз! Бу озмунча қарздорликми!

Яхши қўшничиликни халқимиз муқаддас деб билган. Ҳовли ичидан албатта қўшниларга даричалар очилган. Бу даричаларга ҳеч қачон занжир солинмаган, демак, кун-туннинг хоҳлаган пайтида бир-бирлариникига киришга ҳадлари сиққан. Дарича очишнинг имкони йўқ ҳолатларда туйнук қолдирилган. Дарича-ю туйнукнинг ягона мақсади ўзаро йўқловлар узатиб туриш ва бир-бирларининг ҳолидан бевосита хабардор бўлиб туришдир. «Қўшнининг қўшнидан еттидан бир ҳақи бор» нақлини халқимиз ёдлаб юради. Нон ёпилса, ҳали саватга тушмай, қўшни ҳақи узатилади. Тансиқ таом тайёрланса, олди насиба қўшнига. Онам раҳматлининг тўйдан қайтган тугунининг ярми ҳам қўшниларга аталар эди. Андижонда тўйнинг эртасига «юз очди» маросими ўтказилади. Қудаларнинг олди-бердиси ичида куёв ва келиннинг қўшни момоларига атаб ҳам кийимликлар қўйилади, бу ҳам бежиз эмас.

Куни кеча бир қадрдонимиз ҳикоя қиляпти: «Саксонга кирган холамни жойига қўйдик. У бефарзанд ўтди, биргина қизни асраб улғайтирган эди. Аммо азаси ҳайит намозидай гавжум бўлди. Қабристонга кетганлар қайтгунча қўшниларидан чиққан қозон-қозон овқатга ҳовли тўлиб кетди, маҳалласи оқибатли экан, эркагу аёли тикка туриб хизмат қилди, қишчиласига қарамай, офтобнинг чарақлаб турганини айтмайсизми..!» Аён бўлиб турибдики, бу оиймнинг ўзи ён-верини кундай иситиб яшайдиган аёл бўлган, кимгаки не насиб этибди – бу ўзидандир!

Онамнинг бизникига келса ёки касалхонага ётиб қолсами, икки кундан кейиноқ айтадиган биринчи гапи «Вой, қўшнилари кўзимдан ўтди-я» хитоби бўларди. «Мунча энди?!» деган иддаомизга: «Ундай дема, дунёга келиб топган вафодорларим – қўшнилари! Қизинг бир хуш мўйловники бўлиб кетаркан, ўғлинг бир қоши пиликнинг жўжаларини боқаман деб меҳнатда овори сарсон! Эртами, кечми бир нарса бўлса, болаларингга хабаринг етиб, бой қариндошларинг катта тутунини кўтариб келгунча, оғзингга сув томизадиган, бошингни уқалаб, жафингни танғиб турадиганлар шулар-да, болам!» – дер эди онажоним. Бу гапларни ҳар эслганда юрагим бир қалқийди. Бу тош уйларга қамалиб олиб, тобора торайиб бораётган бу тош юракларга биқиниб олиб, «қўшни» аталган, Аллоҳ берган гўзал неъматларни беэътибор қолдираётганимиз учун, уларнинг кўнглини олишга, дийдорларини кўзимизга суртишга кайфият топмаётганимиз учун ўзимни ўзим суд қиламан. Ва Андижонда қўшни бўлган Насибахон опа исми дилбар аёлни эсламан. Унинг қазо қилганини яқинда эшитиб, юракларим ситилди! Мунис кайфиятдошим, беминнат паноҳим эди у. Биттагина ишини айтай: бир куни «Турсуной опангни ишдан ҳориб қайтаётганини деразадан кўрувдим. Кетидан икки-уч меҳмон кириб кетди-ёв! Уйда нимаси бору нимаси йўқ. Мана буларни тездан олиб чиқиб бер!» – деб қизини чиқарибди. Меҳмон кириб келяпти, кетидан қўшни қиз, катта патнисда ликопчаларда ноз-неъматлар, нон, ҳаттоки чиройли чойнақда янги дамланган чойи ҳам бор! Онанг яхшилик қилса ҳам, шунчалик қилади-да! Қарзларим бўйнимда маржондай осифлиқ қолди, Аллоҳ раҳматига олган бўлсин!..

«Қиёмат куни қўшнидан» деган гап ҳам бор. Аллоҳнинг олдида ҳам, бандасининг олдида ҳам сизнинг яхши-ю ёмонингизга гувоҳликка ўтадиганлар ҳам шулар. Қўшни рози бўладиган савобли ишларни кўпроқ қилмоқ жоиз. Ҳатто яхши ҳисобланмаган ҳамсояга ҳам

мурувватларимиз кўп бўлса қани? Чунки ҳиммат, сахийлик – нур, музни ҳам эритади, олижаноблик уруғини экади. Қарабсизки, сиз бировнинг афзаллашувига сабабчи бўлиб қоласиз!

* * *

**Солиҳ фарзанднинг ота-онаси
учун қилган дуоси қабул бўлади
ҳамда уни вояга етказган ота-она-
нинг амал дафтари ёпилмайди.**

Ҳагис

Ҳамма жароҳат кундан-кунга кичрайиб, битиб боради. Аммо бир яра борки, йил сайин катталашиб, қонагандан-қонаб бораверади, оғриғи ортаверади! Бу етимлик доғидир. Ёш етим қолганларнинг аҳволоти бирмунча енгил бўлгич. Чунки хотираларида юк камроқ. Аммо ёшинг катта бўлганида айрилиш оғир етимликдир.

Инсончиликда бутун умринг кишилар билан мулоқотда ўтади. Бир бошинг билан минглаб одамлар карвонини ёнингдан ўтказасан. Лекин уларнинг ичида жонини гаровга қўйиб, сенга астойдил харидор бўлгани фақат онангдир, фақат отангдир! Харидор доимо молнинг яхшисини қидиради. Аммо бировлар хуш кўрмаган исмингни ҳам қўшиқдай суйиб айтувчи, яхши-ёмон туришингни кўзига тўтиё билувчи фақатгина онангдир, отангдир! Харидор олган молини яйраб ишлатади, обдан фойдаланади, бир куни эскиргач, бир четга суради. Аммо сени бир парча гўшт, ожиз ҳолатда қабул қилиб, жонини-ю борини сарфлаб, яроқлиларнинг яроқлисига айлантирадиган, сифату мағиз бериб, яшнатиб қўядиган, ўзига эса ҳорғин ва сўлгин лошини қолдирадиган ғаниматларинг – фақат онаизоринг, фақат отангдир!

Бандаси тинмай симириб нафас олиб, ҳавонинг шукронасини айтмагани каби, офтоб қаёқдан чиқса, ўша ёққа юзланиб, нур эмиб яшаб, қуёшни қарздорлик

билан эслаб қўймагани каби, ота-онани ҳам ҳамиша ёнимда шундай тураверади дебми ва бу неъмат ҳаво каби ҳеч тутамайди, қуёш каби мутлақ ботиб кетмайди деган гуйгудами, бепарво юрасан киши. Бегоналарнинг кўнглини олиб, асосий вақтларингни бошқа нарсаларга сочиб, ота-она билан эса ҳамиша шошилиб гаплашиб, шошилиб хайрлашиб йилларни ўтказасан. Куни келиб, дод-вой билан уларни тупроққа топшириб келганинда ҳам ҳали оғриғинг унча бўлмайди. Қачонки, болаларинг тиззангдан тушиб, ўзи ясаниб, ўзи бежанадиган бўлиб, бир касби корнинг, бир рўзгорнинг изидан тушганда, бирдан тўрт тарафингдан елвизак ураётганини, ўрта йўлда қўрғонсиз қолганингни англаб қоласан. Ўзи билан ўзи овора болаларингдан эътибор кута бошлайсан. Сен уларга термуласан, уларнинг кўзи эса бошқа ёқда! Юрак тўла гапларингни бир айтиб ёзилай десанг, эвоҳ, улар ҳам худди ўзингдай доим қайгадир шошилиб туради! Қарабсанки, сендан ҳамма оладиганини олиб турибди, аммо сенинг дилинг сўраган нарса бу дунёда қолмай қолади! Ана ўшанда юрагингнинг нақ ўртаси омбир билан буралгандай бўлади, «ўх, онам-а!» дейсан, «вой, отажоним-а!» дея фарёд чекасан! Ҳақиқий етимлик мана шундан бошланди деявер. Энди сенинг доимий машғулотиңг — ўз-ўзинг билан суҳбат! «Бу ҳолатимни онам кўрса, нима дер эди, отам бўлса, нима қилар эди?» дея бағринг уқаланишга тушади. Сен зор бўлиб қидираётган ва бу ёруғ оламнинг барча муатгар бўйларидан тотлироқ бўлган нарса, онангнинг, отангнинг кўксига бош қўйгандаги ҳид экан. Мингта чаманни айлан, унингдай қувват бергувчи, унингдай овутувчи исни энди ҳаргиз тополмасан! Уларга айтган-қўйганларинг кино лентасидай кунда ёдингдан ўтаверади. Мурувватингдан кўра жабринг кўпроқ бўлганини борган сари тан олиб борасан, навбат келиб, жонингни ота-оналикнинг азиятлари ҳар бора тилганда, «оҳ, онам анови ишимга қандай чидаган экан, отам фалон гапимни қандай

кўтарган экан?» дея ўз бошингга ўзинг уриб қоласан. Унинг устига, ёшлигингда фаҳминг етмай, ақлинг кирганда эса моддиятинг танглик қилиб, уларнинг кўнглини ололмаган бўлишинг мумкин. «Ота-онам тирик бўлса, ундоқ қилар эдим, бундоқ қилар эдим», деган аччиқ армон юрагингнинг ўртасига ёпишиб олган! Мана шу ўринда сенга ҳадиси шариф ёрдамга келмоқда.

Унда айтилишича, киши вафот этгач, унинг амал дафтари, яъни у дунёлик номаи аъмолига жамланадиган савоб ва гуноҳларни ҳисобга олиш тўхтайтиди. Аммо орқасида дуо қилиб турадиган солиҳ фарзанд қолдирган ота-онанинг амал дафтари ёпилмас экан. Бу дегани, то тириксан, Аллоҳга ёлвориб, ота-онанинг у дунёлигини обод бўлишига ёрдамлашинг мумкин. Биз солиҳлик билан дуо қилганимиз сари, дафтарларидаги савоб амаллар сони кўпаяверар экан. Билсанг, бу — уммон-уммон гуноҳларимизни ювишга имкон берадиган буюк чора! Аммо ҳамманинг ҳам дуоси қондириладими? Бу ерда «солиҳ» деган сўз келтирилмоқда, унинг маъниси не?

Ота-онанинг ниманики кўз қорачиғидай асраган бўлса, кимгаки ихлос қўйган бўлса, нимани орзулаган бўлса, (албатта, яхши нарсалар кўзда тутилмоқда) ўшанга садоқат кўрсатиш солиҳликдир. Ҳар ҳайитда мол сўйиб қурбонлик қилсанг-у, аммо аканг ё синглинг билан аразлашиб юрган бўлсанг ёки ака-уканг билан мерос таллашиб, қозима-қози югурсанг, ёки ота-онанинг оға-иниларидан қолганларни йўқлашни унутсанг, дуоларинг ўтмагай, аксинча, руҳлар қон йиғлагай! Ҳаттоки ота-оналаримиз тириклигида хатога йўл қўйиб, ўз оға-иниларига бепарволик кўрсатган бўлсалар (бунинг азобини у ёқда тортиб туришибди, Аллоҳ уларни кечирсин!), биз ихлос билан уларнинг бу гуноҳларини енгиллатишимиз, яъни қавму қариндош билан меҳр-оқибатда яшашимиз, ундан чиқадиган савобни ўтганларимизга бағишлашимиз керак экан.

Ҳалоллик ҳам солиҳликдир. Бировнинг ҳақидан қўрқмасанг, феълингда ҳаром амаллар бўлса, дуоинг ўтмагай!

Ёлғон ишлатган кишида-да солиҳлик йўқ, демак, унинг ҳам дуоиси бесамар бўлгай!

Аллоҳнинг яна бир мўъжизасини томоша қилинг-ки, ота-оналар ўзлари бу дунёдан ўтган бўлса-да, фарзандларини шу тарзда тарбиялашда давом этадилар. Бу дунёдаги савобларимиз кўпайишига сабабчилик қиладилар. Ота-она отлиқ гўзал неъматдан баҳраманд қилганига Яратганга шукрлар бўлсин! Ва ўзимизни-ю болаларимизни фарзанди солиҳ бўлиш мартабасига эриштирайсин, омин!

* * *

Илмни ўрганиб уни ҳеч кимга айтмаётган одам бойликни тўплаб, уни ҳеч сарф қилмаётган бахилга ўхшайди.

Ҳагис

Мусулмон киши ўз биродарига ҳидоятнинг зиёда бўлишига ёки ёмонликдан қайтишига сабаб бўлувчи ҳикматли сўздан кўра афзалроқ нарсани ҳадая этолмайди.

Ҳагис

Кимки билган илмидан сўралса-ю, билганини айтмаса, Аллоҳ таоло унга (қиёматда) оловдан жилов солади.

Ҳагис

Бир мухлис аёл куйиб-пишиб, бир давра суҳбати тафсилотини сўзларди. Эмиш, бир муаллима аёл бошқаларга қарши ўлароқ: «Мен Турсуной Содиковани яхши кўрмайман, нега у ақл ўргатаверади?!» — дебди. «Нега бўлмаса одамлар уни эшитишади?» — дея эътироз билдирибди қолганлар ва шу тарзда анча тортишув

давом этибди-да, мухлислар голиб келгандай бўлишибди... Бу гап мени ўйлантирди. Мени ёқтирмаган аёлдан хафа бўлмадим, аммо нега кейинги ўн йилда шеър қолиб, насрга бағир бериб қолганим, нега қаламим яшаш фалсафаси-ю, инсон руҳияти тилсимларини титкилаш дардига учраб қолгани ҳақида ўйга толдим.

Қаламқаш ёки воиз нега ёзади ва нутқ ирод этади? Ва ёзгиси келганда, ёинки сўзлагиси келганда ёзмаса, сўзламаса нима бўлади? Шу саволларни ўзимга бериб кўрдим ва калаванинг учини топгандай бўлдим.

Ҳар қандай одам ёши улғайгач, тажрибалар йиғиндисига айланади, бу пасту баланд ҳаётнинг доволаридан ўтишни минг жон оғриғи билан бошидан кечирган киши, ким бўлишидан қатъи назар, кичик бир мактабдир. Ўзингнинг ўтиб бораётганингни сезганинг сари атрофга муруватпеша ва дилгир бўлиб қоларкансан. Менинг фалон хатойим ёмон бўлди, бошқалар ҳам шуни қилмасайди, деган безовталиқ юрагингдан кетмай қоларкан. Қаламқашда эса дилидагини узоқ-узоқларга етказиб айтиш имкони бор ва бу ундаги Аллоҳнинг неъматини ва омонатини! Юрагига Аллоҳ солиб турадики, қаламқаш сўз айтмоққа жазм қилади. Айтмаса, юқорида келтирилган ҳадислардан кўриб турибсизки, мусулмончиликка қарши борган бўлади. Қолаверса, кўнглингга келган нарсани айтиб олмагунингча худо сени дилингга бошқа нарса сифмайдиган қилиб қўяди. Халққа айтасану юқдан қутулсан, бошқа ишларингга кейингина йўл очилади. Қалам аҳли ҳеч қачон «ақлим жуда ошиб-тошиб кетди, бошқаларни ҳам бир ўқитиб қўяй» деб қўлига қалам олмайди. Ўтибор берсангиз, ҳамманинг сири ўзи билан кетади, фақат қалам аҳлининггина асрори оламга дастурхон бўлади, у йиғлаб ёзади, армонларини, афсусларини айтиб, Аллоҳга таваллолар қилиб ёзади! Шу кўйга тушгачина у китобхонни уйғота олади.

Кўп жойларда «сиз кўнглимиздагини, тилимизнинг учидагини топиб айтасиз» деган лутфларни эшитаман.

Аммо бу гапдан «сен айтган нарсаларни ўзимиз ҳам аллақачон билар эдик» деган маънони ҳам тушуниш мумкин. Шу кейинги маънони ушлаб олиб, узоқ мулоҳаза қилиб кўрдим. Ёзаётганларим тўғрими ё йўқ? Сўнг бир ёруғ тўхтама келдим: дилимга қадалган нарсаларни ёзаверишим керак. Китобхон айтганларимнинг кўпини билиши мумкин, аммо инсоннинг бир заиф жиҳати борки, у ўзидаги куч ва салоҳиятни ўлчаб билмайди. Кўп ақлли хулоса, таҳлиллари бўлса ҳам, бир иш бошлашда иккиланаверади. Четдан унга кимдир ҳамоҳанг фикр айтиб қолса, «ана, ўйлаганим тўғри экан» дейди-да, дадиллашади. Тўхтаб турган фикр фаолиятга айланади. Бу — менинг бир туртким билан бир арава жойидан жилди деган гап! Инсон доим ўзига ҳамфикр, ҳамдард шерик излайди. Ҳамфикрлик бир-бирини ўқитиш эмас, бир-бирини маъқуллашдир.

«Бозорга ўхшайди бу дунё» деган экан шоир. Инсонлар турфа, уларнинг қўлидан келадиган ишларнинг ранг-баранглигини айтмайсизми! Сози бор, носози бор, маъзи кўпи бор, ози бор — ҳамма қўлидан келганини ўртага қўяди. Харид эркин, кимга нима керак бўлса, танлаб олаверади. Ўзида бор нарсага эса тўхтамай ўтиб кетаверади. Эътибор берасизми, бозордаги нарсанинг ҳаммасига албатта харидор топилади. Қалам аҳлининг маҳсулоти ҳам шундай, ҳар гал эгасини ўзи топиб олади.

Бизни хуш кўрмаган аёл ҳам ёнимиздан эътиборсиз ўтиб кетавериши мумкин эди. Лекин у тўхтаб, китобимизни олибди, ўқибди, чиқиб кетмай ваъзимизни ҳам эшитибди. Шуни ишонч билан айтайки, бу ойимнинг инкорида эътироф бор! Ҳа, ҳа, у бизни эътироф этаётир! У айнан китобимизни ўқигач, сўзимизни тинглагач, бизни ёмон кўрди. Демак, унинг дарди бор жойни пайпаслаб топибмиз. Кўзига кўрсатибмиз, «фалон хатоларинг учун шундай бўлибсан» деб ишонтитибмиз. Яшасин сўз! Чунки унинг юраги уялиб кетди, жони оғриб кетди! Кожлик билан терс қараш

шундан, қолаверса, у ичида ўзининг қай ишинидир «ўшани нотўғри қилганман-ов» деб ғашланиб юрарди, аммо шайтони «нега энди сендай одам хато қилар экан, ўз этингни ўзинг ема, сен ҳақсан» дея овунтириб келарди. Ҳақ ташхисни эса энди эшитди. Имоним комилки, бизни ёмон кўргандан бошлаб, бу аёлнинг ўзида ўзидан кўнгли тўлмаслик кучайган, иншооллоҳ, энди у пинҳона бўлса-да тавбага ўтади!

Ақлу зако, қўл, тил, дил инсонга Аллоҳдан фақат яхшилик қилиш учун берилган. Уни ичимизга димлаб ўтиб кетмайлик. Яхши сўзни, яхши ниятни булбулдай чах-чахлаб куйлайверайлик, биров эшитмаса, биров эшитади, бутун эшитмаса, эртага эшитади. Қўнғироқдай жаранглаб, яхшиликка чорлаб, ёмонликдан огоҳлантириб яшайверайлик. Кимдир бу ишни қилмаётган ёки меҳнатидан эринаётган бўлса, бу юмушни бажариб турганларга тилида бўлмаса ҳам, дилида «баракалла, улар фойдали гапни айтяпти» деб турса, биродарлик қилган бўлади ва савобга тенг шерик бўлаверади. Барчамизга бир-биримизни уйғотиб яшаш насиб бўлсин, омин.

* * *

**Аёллар эркакларнинг туғишган
сингилларидир.**

Ҳагис

Аллоҳ яратган мўъжизаларнинг энг нодири аёл! Унинг феъли сир-синоатга тўла. Мингта фасли, мингта ранги бор. У чексиз саҳифали афсона китоб, варақлаган саринг қизиғи чиқаверади!

Тунов кунни бир ёши улуғ одам ҳикоя қияпти: «Имом хатибимиз ҳар гал жума намозининг сўнгида дуо ўқиётиб, «Аллоҳим ҳеч кимни катта бўлганда етим қилмасин» дейишни қанда қилмайди. Охири бир кун гап солдим: «Тақсир, деярли ҳаммамизнинг ёшимиз фалон жойга борган, аллақачон етимликдамиз-ку?» — дедим. «Эй, биродар, энг оғир етимлик аёлингдан кейин қолишдир», — дея жавоб қилди у киши».

Кибр билан мўйлов бураб турган эркакни, эшиқдан кира солиб, гулдурос овоз билан амри фармон бериб, ўзини ҳазратдай тутаетган эркакни, «сенинг қўлингдан нима келар эди» дея аёлини оёқ учида кўраётган бандани ич-ичимдан кулиб кузатаман. Бир ойгина аёлсиз қолсин-а бу зот, ҳоли нима кечар экан! Эҳ, йигитларжон-а, барибир ғафлат ўраб туради сизни – Аллоҳ аёл деган зотни жонингизга, кайфиятингизга, ўнгу сўлингизга қўрган қилиб қўйгани учун шукронани қадамингизда айтиб юрингиз!

Юқоридаги ҳадисга қаранг, жуфтингиз сизга етти ёт бегона бўлса ҳам, мавқеи туғишган синглингиз даражасида кўрилмоқда. Хўш, сингил ким? Сингил табиатан эркак жигарга, айниқса, акага ўта боғланган бўлади. Ҳар «ака» деганда бағрида тоғлар ўсади. Шу биргина сўз унинг жами камини тўлдириб тургандай туйилади. Бой аками, камбағал аками, барибир унга интилаверади. Бу ака акаликни қотириб жойига қўй-маса ҳам, бундан сингил ўксиб юрса ҳам, бир-бир йиғлаб олади-да, жигарини яна қидириб келаверади. Унга акасини ёмонлаб кўрсангиз, гугуртсиз ёниб кетади! Худо кўрсатмасин, эркак бирор фалокатга йўлиқса ҳам, энг кўп ёш тўккувчи унинг синглиси бўлгич. Ҳамма юз ўтириб кетган чоғда ҳам, «акам асли ёмон эмас, уни кимдир йўлдан урган» дея оқловчи ҳам утинадир!

Дадамнинг уч сингиллари бор эди, уларни тез-тез йўқлардилар, аммо жигарларини катта тортиқлар билан севинтириш имконлари йўқ эди. Аммо аммаларимнинг софинч билан кириб келишларини кўрсангиз, ҳар гал дадамнинг юзларига юзларини босиб, йиғлаб кўришардилар. Хосиятхон аммам акасига ҳеч совғасиз келмас, ҳеч йўқ «шу тўрттагина сомсани ё мантини сизга атаб қилдим, дарров еволақолинг» деб овзига тутар, келгандан кетгунча дадамнинг ҳали оёғи, ҳали елкаларини уқалайверар, боз-боз онамнинг дадамга тайёрлаган таомидан хато ҳам топиб қўярди (бу ҳам

жигарлик жонкуярлиги-да!). Бундай пайтда дадамнинг яйрашларини кўрсангиз! Сорахон исмли аммам эса бизни кўрди дегунча, юраклари ҳаприқиб, «вой, акамнинг табарруклари» деб бағрига босаверар, болаларидан беркитиб қўйганларини бизнинг қўлимизга қистираверар эди. Биттагина тоғам бор эди, у кишининг оғир беморлиги саратонга тўғри келди. Тоғам пашша-хона (пашша, чивиндан сақлагувчи дока тўсиқ) ичида ётар, онам эса ёнига кирволиб, тинмай елпир, акасининг гоҳ оёқлари, гоҳ қўлларига юзларини босиб, ўз кўзидан оққан сувга ўзи ивиб, туни тонгга уланиб кетса ҳам, жилмай ўтирар, ўрнидан турса, жигари узилиб қоладигандай, ёнига миҳдай қоқилиб олганди. Мактаб кўриб, насихат эшитиб, бундай меҳрибон бўлиб қолмайди киши, бу илоҳий муҳаббатдир, бу илоҳий қадр!

Ҳадисда эса, биродар, умр йўлдошингизни ана ўша, «сингил» отли, шундай муборак зотга тенг қўйилмоқда. Ўйлайсиз, наҳотки жуфтинг синглингнинг ўрнини боса билса? Амин бўлиб айтаманки, кези келганда, аёлингиз сизга синглингиздан ҳам фидойироқдир!

Сиз ҳамиша аёлим мени ёқтириб туради деб ўйлайсизми? Ҳаммада бор шайтон сизда ҳам бор – ҳеч кўнгил қолдирадиган ишингиз йўқми? Жуда бор-да, ўргилай! Гоҳида юзингизга қарагиси келмайдиган пайтлари бўлади, аммо «нима бўлса ҳам, умр йўлдошим-да» дейди ва хизматингизни қилаверади. Кеча уни қон қақшатган бўлсангиз ҳам, бугун бир беморликка учрасангиз, йиғлаб юриб, ҳатто сизни ортмоқлаб юриб бўлса-да, шифоингизни излашга тушади. Ожизланиб қолди-ку, ёки оёқсиз, ёки қўлсиз қолди-ку, буни бошимга урамани демайди! Эркаги ишида камомад қилса, она мерос буюмини сотиб бўлса-да, қарзни узадиган шу аёл! Феълингиз торайиб, қариндошлару ҳатто болаларингизга ёқмай қолганингизда ҳам, «Аллоҳ розилиги учун, ўтиб кетган қайнонам ва қайнотам учун деб» оқ ювиб, оқ тарайдиган ҳам шу аёл! Жуфти саёқ юриб, то бурни қонаб, пешонаси тошга тегиб, ҳеч

кимга керак бўлмай қолганида ер чизиб қайтиб келса, унга бармоғини теккизишга жирканиб турса-да, «агар мен кечирмасам, нобуд бўлади-ку!» деб, яна унга иссиқ чой дамлаб, олдига дастурхон ёзаверадиган ҳам шу мард аёл! Бундай беминнат суянч ва беминнат дўстандани айрилиш эркак учун албатта ғариб етимлик бўлади-да!

Сиз бу тўхтама фақат чол бўлгандагина келманг, биродар! Аёлнинг ҳам орқасида турадигани, унинг учун қасос оладигани – Аллоҳим бор! Бу дунёдаги ҳамма муносабатларимиз учун у дунёда ҳисоб топширамиз. Аёл иқлимидан келиб чиқиб айтаманки, аёлингиз бу дунёда сиз учун куйиб яшади, энди у охираддаги азиятнингизни кўриб ҳам абгор бўлмасин. Гуноҳингизни оғирлаштирманг ва унинг ўттизида, қирқда, эллигида, қўйинг-чи, умрининг ҳамма бекатларида мурувватингизни дариф тутманг, токи гуноҳларингизни ювиб турсин.

Одам Ато билан Момо Ҳавонинг никоҳларини (инсониятнинг биринчи никоҳини) Жаброил алай-ҳиссалом ўқиган эканлар, Аллоҳ Ўзи гувоҳликка ўтган экан. Демак, бандаси борки, бу улуғ кунда Аллоҳга қасам беради, шу табаррук ва муқаддас никоҳ ҳаққи, бир-биримизга эътибор ва мулозаматда бўлайлик ва Яратганнинг қошига ёруғ юз билан борайлик, омин.

* * *

**Уловингни аввал боғла, кейин
Аллоҳга топшир (яъни таваккал
қил).**

Ҳагус

Бир разм солинг, биродар. Майсага зилдаи заминни ёриб чиқиш қувватини, бешиктебратарга хавфдан қутулиш учун турли ранга кира олишни, кенгуруга боласини асраш учун чўнтакни ато этиб қўйибди. Аллоҳнинг бундай мўъжизаларини атрофдаги ҳамма мавжудотда беҳисоб кўриш мумкин, фақат ихлос билан кузатсак бўлди. Инсонга ҳам ўз муҳофазаси учун оёқ-

қўл, сезиш, кўриш ва тафаккур қилиш каби бисёр имконлар берилган. Қавмимиз орасидан чиққан ва биздан бир қадар илгарилаб кетган ҳамда ҳаётлари ибратли кечган кишилар, аввало, Аллоҳнинг паноҳидаги, қолаверса, Худо берган ўша ҳимояланиш захираларини ишга сола олган кишилардир.

Дейлик, «йигитчилик-да» дейсиз, ароқни ичаверасиз, «ҳали ароқдан ҳеч ким ўлмаган» дейсиз. «Йигирма йилдан бери ичаман, мана оёғимда туриб, пул топиб юрибман-ку, Ўзига таваккал, У мени асрайди» дейсиз. Аввалига ошқозонингиз табиий захира қувватини сарфлайди, ҳеч нарса бўлмагандай юраверасиз. Чунки Яратганнинг даргоҳи кенг — У сизга дарҳол зиён етказмайди, ҳали-замон тавбага келишингизни кутади! Аммо ҳаддингиздан оша борганингиз сари У ҳам ҳисоб-китобга ўтади: сизни ўлдирмайди, аммо жисмингиздаги заха аъзога бошқа аъзоларингиз ҳисобига яшашга изн беради. Бунинг эвазига юрагингиз, буйрагингиз, жигарингиз, миянгиз изидан чиқади. Қарабсизки, оёғингиз юраверади, тилингиз гапираверади, аммо ичдан нурашга тушасиз, болалар носоғлом туғила бошлайди. Асло «бекор айтибсиз, ана, болаларим соппа-соғ» деманг! Кўриниши яхлит бўлгани билан ичи тор, тезда аразлайди, тезда жаҳли чиқади, салга оғриб қолади! Бундай бола бутун ҳисобланмайди.

«Болаларимни сенга таваккал қилдим, уларни асра» дейишдан аввал, қўлдан келганча уларнинг ҳимоясига ўзингиз уриниб кўришингиз ва аввало ўзингиз фарзандларга касофати урадиган ишлардан тийилишингиз зарур экан. Аксари ҳолатларда ота-оналарнинг касрига болалар қоладилар, ўшанисидан асрасин! Ўз ҳаракатларимизни доим таҳлил қилиб боришимиз, ўтказиб юборган хатоларимиз учун чин дилдан, илтижо билан тавба қилишимиз шарт экан! Тавба нима ўзи? Аввалги хатоларни мутлақо такрорламаслик ва савоб ишларга тутинмак, сўнггина Аллоҳга дуо билан юкинмақдир.

Иншооллоҳ, шундагина Ўзига таваккал қилган нарсангиз асралгай.

Ҳаёт тақозоси шу, турли юмушлар билан ўғил-қизларни кўчага чиқарамиз. Аммо гофил қолмайлик. Шайтоннинг ҳар ерда ҳозир эканлиги ва инсониятга доимо тажовузда туришини болаларга ҳамиша эслатиб турайлик. Фарзандлар ота-онаси нима қилса, шуни такрорловчи тўтилардир. Ўзингиз ўзингизга маълум-сиз, жуфтингиз феълени ҳам яхши биласиз, заиф жиҳатларингиз болангизга ўтгани аниқ! Шу нарса сизни доим безовта қилсин, уйғоқ ва зийрак туринг! Таъсир қиладиган жойи келди дегунча, самимийлик билан, йўл қўйган хатоларингиз ва унинг эвазига тортган азиятларингиздан сўзлаб ёки ён-верингиздан мисоллар келтириб, гап едириб бораверинг. Гуноҳини бўйнига олиб ва тавба қилиб турган кишининг Аллоҳ ҳамиша юзини иссиқ кўрсатади. Гарчи энсаси қотиб эшитса ҳам, айтганларингизни хотира халғасига солиб қўяди ва бир куни албатта керак қилади.

«Мен ҳеч қачон адашмаганман, болам ҳам адашмайди» дея ғафлатда қолманг! Элда «итим ҳурмайди деманг, эрим урмайди деманг» деган гап бор, фарзандингизга бир томчи анови уруфингиз, бир томчи мана бу аймоғингизнинг қони ўтиб қолган бўлиши ва шайтонга осонгина эргашиб кетиши мумкин. Руҳий муолажани имконингиз етганча, узлуксиз олиб бораверинг.

Аммо эҳтиёткорлик қиламан деб, ҳаммага қинғир қараманг. Гумон – гуноҳларнинг ичида энг оғири! Ҳар сафар гапни «ҳар эҳтимолга қарши», «балодан ҳазар» деб бошланг.

Аллоҳга таваккал қилинг, аммо ҳар бор режа тузганингизда, «ҳар эҳтимолга қарши» деб, бир-икки нусхада унинг эҳтиёт чораларини ҳам кўриб қўйганингиз дуруст.

Ойим, кўчага чиқиб кетаётган жуфтингизни «Аллоҳ, Сенга таваккал, Ўзинг асраб бер» дейишдан аввал, унинг ташқарида кўнгли суст кетмаслиги чораларини

кўриб боринг, яъни юрагини доимо уйга тортиб турадиган тил ширинлиги, саранжомлик ва кўри-нишингиздаги орасталикни ҳамиша жойига қўйиб қўйинг. Сиз бу ишингиз билан Аллоҳнинг бандасига ҳурмат билдирапсиз, бунинг эвазига Яратган ҳам мулкингизни ўз ҳимоясига олади.

Қувалик шоирамизнинг оналари қазо қилди. Кечикиб бўлса-да, кўнгил сўрагани бордик. Бир маҳал-ладошлари ҳамроҳлигида ҳовлиларини топдик. Дарвоза ташқаридан (эшитяпсизми, ичкаридан эмас, ташқаридан!) занжирланган, аммо қулф солинмаган. Эгаларини у қўшни-бу қўшнидан суриштирдик, ишга кетишгани маълум бўлди. Ҳамсоёлари етагида ҳовлига кирдик. Мевалари шифил пишган, анвойи гуллар очилган, гуркираган бир ҳовли! Қарангки, уйлар ҳам қулфланмаган. Ичкаридан ловуллаган кўрпачалар олиб чиқилиб, сўрига тўшалди. Марҳуманинг хотираларига дуои фотиҳа қилгач, эшик занжирини яна аввалгидай илиб, йўлга равона бўлдик...

Мени маст этган нарса ташқаридан илинган занжир эди! Демак, бу ерларда ўғри йўқ! «Яшасин қулфланмаган эшик, яшасин ҳалол одамлар!» дея ҳайқиргим келди! Бу қулфи йўқ дарвоза гўё инсонларга муҳаббат изҳор этиб турарди... Хулоса шуки, уй эгалари ҳамқишлоқларига юз фоиз ишонганлар, мулкларини Аллоҳ сақлашига инонганлар, фақат бегона молми, итми кириб қолмасин дебми шундай қилганлар, яъни аввал занжирни илиб, кейингина Аллоҳга таваккал топширганлар.

Биродар, бизга мукофот этиб берилган ҳамма неъматларни ихлос билан эҳтиётламасак, Яратганга хиёнат қилган бўламиз, ҳеч йўқ ўша занжир илиб қўйганчалик тадбир тузмоқ ҳам мусулмончиликдандир.

* * *

**Ўлим келмасидан аввал
ўлимга тайёргарлик кўр.
Ҳағис**

Уч ойгинада ўтиб кетадиган баҳорга, қишга ва ёки уч кунгинада тинчийдиган тўйга, уни ҳам қўйинг, ўн кунликкина сафарга ҳам ойлаб, йиллаб тайёрланамиз! Ўлим бу — бизни чин дунёга олиб кетадиган элчи, холос. Гап банданинг бу дунёдаги охирги, яъни ўраб-чирмаб, воҳасрато билан кузатиладиган куни ҳақида эмас, Аллоҳ ҳузурига қандай дастурхон билан бориши хусусидадир.

Бандаси гўр, бандаси ғофил! Шайтон бундан чандон фойдаланади. Инсонларни тинмай хатога, гуноҳга етаклайди. Минг армонлар бўлсинки, савоб ишларимиздан кўра гуноҳларимиз кўпроқдир! Буни ёшимиз улуғлашгандан кейингина туя бошлаймиз. Чунки бу даврда қайтар дунёнинг қайтимлари кела бошлаган фаслга кирамиз. Кимга нима қилган бўлсак, зарби-ю қамрови ўн баравар кўпайиб, ўзимизга урила бошлайди. Аллоҳ ҳисоб-китобининг тиниқлигига тан берамиз, Унинг қудрати қошида юрагимизга зилзила тушади! Бир пайтлар сен мунгайиб, ер чизиб юрган вақтингда пичоғи чўққини кесган айрим «балад»ларнинг бутунга келиб, қумдай тўзиб бораётгани сабабларини уқиб қоласан. Гоҳо эса ўзингдаги мушкулларинг кутилмаганда осонлашиб, қаддинг расоланиб бораётганидан ҳайратга тушасан, ўйлай-ўйлай иллизини топиб оласан, ана шундагина Аллоҳга таваллолар, шукроналар айтиб, йиғлай-йиғлай тавбага юзланасан! Бунинг отини ибодат дейдилар!

Аммо биз қиблага бош қўйиб хатоларимизни тан олишга ва кечирим сўрашга жуда кечикиб келмадикми, ярми кетиб бўлган умр билан тавбага улгуриб бўлармикан? Тоғдай уюлиб ётган гуноҳларни батамом ювишнинг иложи бормикан? Ҳамма гап шунда.

Бу дунёнинг ўзида қайтим олаётганимиз, яъни болаларингдан дилинг оғриётгани ёки ёмон жуфтга учраб қолганинг, ёинки ишингдан омад кетиши, фалокат ва бошқалар учун шукрона айтмоқ керак! Чунки бу азиятлар дўзах азоблари қошида ҳеч гап эмас! Қолаверса, орқангда Аллоҳ турибди, баъзан сени синамоққа ҳам ғам бергувсидир, жазо берса-да, кетидан Ўзи сийлаб, Ўзи овунтириб олгувчидир!

Мантиқан ўйлаганда, дунёга келгач, эс танигандан бошлаб, киши ўлимга тайёрланиши керак экан. Ахлоқий тарбияга боланинг суяги қотмасдан туриб тутиниш шу тайёргарликнинг бошидир. Бунинг учун ота-онанинг ўзи ота-она бўлмасдан аввал гуноҳ-савобни ажрата билиши, Аллоҳдан қўрқиб туриши лозим. Воҳким, аслида бундай эмас-да, икки қадамимизнинг биттаси гуноҳди-да! Боламизга пул топиш йўллари ютоқиб ўргатамиз, аммо қулоғига дўзахийликдан асровчи танбеҳларни қўрғошиндай қуйиб қўйганман деб кимимиз айта оламиз?!

Кўп қаватли уйда яшаймиз. Бир қўшнимиз ҳиммат қилиб, гулзор четига яшил бута тупларини эктирди. (Бу унинг бу дунёлигу у дунёлиги учун гўзал дастурхон бўлмай, иншоолоҳ!) Бугун тонгда қарасак, кўчатларнинг ярмини кимдир қўпориб кетибди. Нақадар гофиллик! У инсон шугина нарса учун, ўз пешонасига «ўғри» деган тамға бостирди, қазойи қадарга унинг дастурхони шу! Ўғирланган нарсани ўз ҳовлисига экиб олган бўлса, шоир юрагим билиб турибдики, эртамикеч (унга энг кичик жазо шу!) албатта унга ё ўзи, ё боласи қоқилиб лат ейди. Ё бу ўғирланган нарса кўкармай хуноб қилади. Кўкарса ҳам, уни ўғирлаган кишини қарғаб, ҳар ўтган-кетганида елкасига юк ташлайверади! Унинг топган бу дунёлик роҳати шу!

Бир таниш опа-сингиллар Аллоҳнинг андишасини, қолаверса, марҳум ота-онанинг ва атрофдаги тирикларнинг ҳурматини қилмадилар: ота ҳовлини талашдилар. Бу кўнгилсизликдан ҳамма воқиф бўлди. Бу